

42 nexe

*quaderns d'autogestió
i economia cooperativa*

*Publicació semestral
juliol de 2018 · 4 €*

ECONOMIES
TRANSFORMADORES I
COOPERATIVISME

EL CALIU DE LA
INTERCOOPERACIÓ

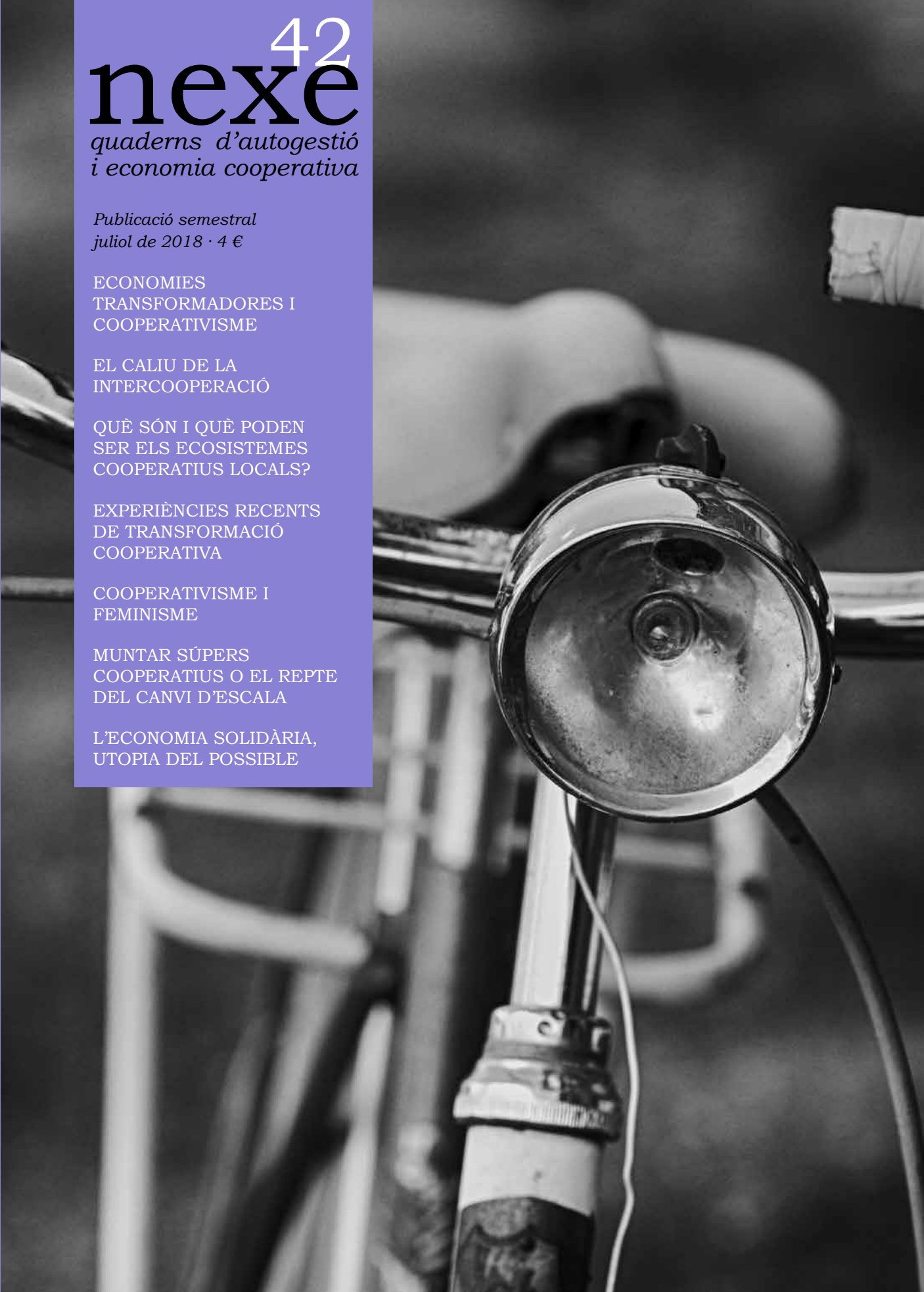
QUÈ SÓN I QUÈ PODEN
SER ELS ECOSISTEMES
COOPERATIUS LOCALS?

EXPERIÈNCIES RECENTS
DE TRANSFORMACIÓ
COOPERATIVA

COOPERATIVISME I
FEMINISME

MUNTAR SÚPERS
COOPERATIUS O EL REPTE
DEL CANVI D'ESCALA

L'ECONOMIA SOLIDÀRIA,
UTOPIA DEL POSSIBLE

Índex

Presentació	3
--------------------------	---

Textos

Economies transformadores i cooperativisme

Pere Rusiñol	7
---------------------------	---

El caliu de la intercooperació

L'Apòstrof	13
-------------------------	----

Què són i què poden ser els ecosistemes cooperatius locals?

Ivan Miró i Acedo	17
--------------------------------	----

Experiències recents de transformació cooperativa

L'Apòstrof	27
-------------------------	----

Cooperativisme i feminisme

Sonia Ruiz García	33
--------------------------------	----

Muntar sùpers cooperatius o el repte del canvi d'escala

Carles Masià	41
---------------------------	----

L'economia solidària, utopia del possible

Jordi Estivill	47
-----------------------------	----

Cooperatives de Treball
de Catalunya

Nexe, Quaderns d'Autogestió i Economia Cooperativa, és una publicació semestral del cooperativisme català, editada per la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya. Des de 1997, *Nexe* contribueix a la reflexió i el debat sobre el cooperativisme, en especial, i l'economia social i solidària en general. Impressió i distribució cofinançada per l'Ajuntament de Barcelona

Consell editorial: David Pérez, Xavier Gallofré, Ester Vidal, Òscar Rebollo, Oriol Estela Barnet, Olga Ruiz i Jordi García. **Coordinació:** L'Apòstrof, SCCL · **Maquetació, redacció, traduccions i revisió lingüística:** L'Apòstrof, SCCL · **Impressió i enquadernació:** Gramagraf, SCCL · **Edita:** Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya · **Redacció, publicitat i subscripcions:** Telèfon: 93 318 81 62 · Carrer Premià, 15, 1a planta, 08014 Barcelona · federacio@cooperativest treball.coop · www.nexe.coop/nexe/

Per contactar amb la redacció de *Nexe* podeu escriure'ns a nexe@nexe.coop.

D.L. B - 29.642/97

Revista impresa en paper 100% reciclat

Llicència Creative Commons: Reconeixement-
No comercial-Sense obra derivada

Economies transformadores i cooperativisme

Segons Pere Rusiñol, la crisi capitalista del 2008 ha donat embranzida a formes alternatives de veure l'economia i de construir empresa. Més enllà de l'economia social clàssica, s'han obert pas l'economia feminista, l'economia solidària, l'economia del bé comú, l'economia col·laborativa, l'economia circular, etc. Moltes tenen nexes evidents amb el cooperativisme o almenys amb els valors cooperatius, de manera que les possibilitats de fer un salt en aquest nou context sembla evident. Però alhora no hi havia hagut mai tantes possibilitats de quedar diluït en un magma en què el cooperativisme deixi de ser substantiu per convertir-se merament en adjectiu.

El caliu de la intercooperació

Acostumades a compartir recursos i coneixements, les cooperatives i altres entitats de l'economia social i solidària estan construint espais de cotreball a mida. Es tracta d'alguna cosa més que mancomunar el lloguer i les despeses: en aquests espais es cou la intercooperació, s'acotxa l'emprenedoria col·lectiva i es teixeixen ecosistemes cooperatius que superen la dimensió estrictament empresarial. En aquest article, recorrerem alguns d'aquests espais per adonar-nos com l'economia social i solidària té la seva pròpia recepta per construir espais de treball compartit i dinamitzar-los.

Què són i què poden ser els ecosistemes cooperatius locals?

Ivan Miró ens introdueix en els ecosistemes cooperatius locals, que són circuits d'intercooperació socioeconòmica basats en la proximitat territorial i l'afinitat estratègica, que combinen una organització democràtica, una dimensió econòmica solidària i una acció sociocomunitària rellevant en els seus entorns. Els pols territorials de cooperació econòmica (PTCE) a França, els consorcis cooperatius a Itàlia o, més embrionàriament encara, l'Impuls Cooperatiu de Sants o el Grup Cooperatiu Plegats, al Prat de Llobregat, són exemples d'ecosistemes cooperatius locals. Aquests ecosistemes apunten a un nou paradigma de desenvolupament local basat en les xarxes associatives i cooperatives locals, la participació social i la producció de béns i serveis de l'economia local.

Experiències recents de transformació cooperativa

S'estima que a Europa cada any tanquen unes 200.000 empreses. Poder-les recuperar en clau cooperativa permetria evitar deslocalitzacions, conservar els llocs de treball i impulsar una cultura de gestió democràtica. Aquest article repassa diverses experiències que s'han donat durant els últims anys a Europa i apunta alguns factors que condicionen l'èxit d'aquests processos, sigui en contextos de lluites laborals o de jubilació de la propietat de l'empresa. L'article es fixa especialment en el projecte europeu Saving Jobs!, en el qual la FCTC hi ha participat molt activament.

Cooperativisme i feminisme. Apunts per a l'aprofundiment democràtic

El feminisme ha reaparegut amb força, es multiplica i ha torna per quedar-s'hi. Quins són els vincles entre cooperativisme i feminisme? D'entrada, l'autogestió i l'economia cooperativa no s'haurien de poder entendre sense el foment de la igualtat o l'equitat de gènere. Però, a la pràctica, queda molt camí encara per integrar la perspectiva de gènere en les actuacions, els processos i els objectius d'una cooperativa. Per Sonia Ruiz García, l'autora d'aquest article, les xarxes de suport mutu de l'economia social i solidària són espais on el feminisme pot arrelar de manera sòlida i harmònica. Les bases hi són i el moment és ara.

Muntar *súpers* cooperatius o el repte del canvi d'escala

Com fer que el circuit de producció i consum sostenible s'estengui sense rebaixar els seus principis i, alhora, sigui accessible més enllà dels convençuts? Quina és la seva capacitat per fer un canvi d'escala i plantar cara a la gran distribució que omple el carro de discurs ecològic? Ens podem imaginar *súpers* cooperatius accessibles i que tinguin en compte criteris globals de sostenibilitat? A Brooklyn (Nova York) n'hi ha un des del 1973, el Park Slope FoodCoop. Té més de 17.000 sòcies, dona feina a unes 70 persones, ofereix 15.000 productes diferents, i en aquests moments inspira el projecte de fer un supermercat cooperatiu a Barcelona. Un grup de persones està començant a definir-lo: el sistema de governança que hauria de tenir, com es vehicularia la participació, quins productes vendria... Carles Masià ens ho explica.

L'economia solidària, utopia del possible

Per Jordi Estivill, l'economia solidària és una filla de l'economia social que es revolta. Ressorgida en els anys vuitanta del segle xx, aquesta economia alternativa no es reconeix en l'economia social tradicional, que li sembla massa anquilosada i còmplice del sistema. Tot i creixent, l'economia solidària és encara marginal i minoritària, però s'està convertint ràpidament en un interlocutor indefugible i, com més va, més espais ocupa. Segons l'autor, l'economia solidària és una utopia del possible que vol esdevenir una eutopia, és a dir, tenir un espai per evidenciar que hi ha milers de persones que creuen, viuen i lluiten per construir aquesta alternativa.

ECONOMIES TRANSFORMADORES I COOPERATIVISME

Pere Rusiñol, Alternativas Económicas

La crisi global que va arrencar amb les hipoteques subprime als Estats Units el 2007, i es va estendre per tot el món, ha suposat un empobriment de les condicions de vida arreu, sobretot de les classes populars, que no veuen horitzó de millora real per molt que les xifres macroeconòmiques vagin recuperant-se. Però, alhora, la Gran Depressió ha esmicolat també bona part de les certeses més optimistes de l'establishment econòmic mundial, que considerava que el capitalisme havia arribat a una fase d'excel·lència equivalent al famós “final de la història”, que fins i tot els cicles econòmics havien estat superats i només quedava per davant una inacabable fase d'expansió i prosperitat.

*El sistema
capitalista no
ha caigut ni
de bon tros,
però sí que
s'han sacsejat
algunes de les
bases culturals
que el sostenien
i que creen
tendències
de fons.*

La realitat era ben diferent: aquest optimisme suposadament científic tenia com a base una gran bombolla especulativa sense connexió amb l'economia real. Quan va punxar, tot va quedar arrasat, incloent-hi els dogmes oficials i la confiança de molts ciutadans amb les maneres de funcionar (econòmiques i polítiques) que havien portat a la gran explosió. Enmig del desconcert, molta gent va girar el cap buscant altres maneres de fer que posessin en primer terme els interessos del conjunt de la societat amb una visió a llarg termini, per sobre de la cerca del màxim benefici a qualsevol preu d'uns quants directius i accionistes.

El sistema capitalista no ha caigut ni de bon tros, malgrat que alguns actors rellevants van expressar públicament que trontollava, però sí que s'han sacsejat algunes de les bases culturals que el sostenien i que creen tendències de fons. Aquests canvis culturals no necessàriament tenen conseqüències immediates, però si tenen gruix i es consoliden poden acabar provocant grans canvis a mesura que vagin convertint-se en hegemònics.

És d'hora de saber si el canvi de perspectiva sobre l'economia (que no respongui només a la lògica del benefici i els dividends) arribarà a instal·lar-se com a hegemònica. Però els sociòlegs constaten que el mar de fons és molt important i s'està consolidant en capes significatives de la societat. També a Espanya. Belén Barreiro, exdirectora del Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS) i ara de MyWord, empresa demoscòpica que presta molta atenció als petits canvis de fons, explica a *La sociedad que seremos* (Planeta, 2017) que, a partir de 2015, va irrompre amb força la figura del "consumidor rebel", que abans de la crisi representava només un minúscul segment militant: "Arran de la crisi, un de cada quatre ciutadans manifesta sentir un rebuig visceral cap a les grans empreses i multinacionals. La desconfiança absoluta cap al món financer és encara més gran: del 36,5%".

Després d'analitzar les entranyes de desenes d'enquestes companyies, Barreiro considera que "la ruptura entre ciutadans i corporacions és, en cert sentit, similar a la que es produeix a la política entre els electors i els partits tradicionals". "La societat colpejada per la crisi no es resigna, ni es torna passiva, sinó que opta per fer-se responsable de la seva sort. En l'àmbit del mercat, els consumidors també van prenent de mica en mica les regnes del seu destí i sorgeixen formes de consum alternatiu i col·laboratiu", ressalta. I conclou, amb rotunditat: "La societat es torna més activa i cooperativa, i no només en l'àmbit de la política sinó també en el del mercat".

El factor ‘millennial’

El mar de fons no sols es consolida, sinó que els sociòlegs coincideixen que serà cada vegada més important pel pes creixent de la generació coneguda com millennial (nascuts a la dècada de 1980 i 1990), que apunta importants girs culturals en la manera de veure l'economia i l'empresa, qui sap si perquè ja ha estat socialitzada en el món digital. Una macroenquesta mundial de Nielsen, amb una mostra de 30.000 persones el 2015, certificava aquesta impressió en detectar entre els millennials un interès sensiblement superior a la mitjana per una economia centrada en els valors i el respecte a les persones i el medi ambient, que en algunes ocasions arribava als 20 punts de diferència i es col·locava en cotes d'hegemonia, per sobre del 70% de suport. Una altra investigació simultània de Morgan Stanley, centrada en inversors, detectava el mateix biaix fins al punt que arribava a la conclusió que els millennials són tan diferents de les generacions precedents que, fins i tot, aspiren de manera majoritària “a treballar en un lloc on sentin que poden millorar el món”. *The Economist*, la revista de referència dels mercats, ho ha explicat de manera gràfica: per a les generacions precedents, el negoci i el desig de fer el bé [quan n'hi ha] s'han canalitzat per vies diferents; per als millennials, en canvi, és inconcebible que les dues coses no estiguin connectades.

Per a les generacions precedents, el negoci i el desig de fer el bé s'han canalitzat per vies diferents; per als millennials és inconcebible que les dues coses no estiguin connectades.

És en aquest context d'aigües remogudes que han anat agafant embranzida diverses formes de veure l'economia i de construir empresa que no només busquen fer les coses de manera diferent, sinó que es proposen també transformar la societat. Més enllà de l'economia social clàssica, que sempre ha demostrat una resiliència especial durant les èpoques de crisi i que històricament té molta força als països mediterranis, han anat obrint-se pas fórmules amb mirades econòmiques alternatives al marc dominant que no es limiten a esbossar teories, sinó que aspiren a incidir també en l'economia real i el món de l'empresa. Algunes són antiqüíssimes; d'altres són molt noves, però totes s'estan obrint pas amb una força insòlita i en alguns casos amb l'ambició de posar en escac un sistema econòmic que, amb el canvi climàtic, no només genera desigualtats, sinó que amenaça la vida al planeta: l'economia feminista, l'economia solidària, l'economia del bé comú, l'economia col·laborativa, l'economia circular (i, per extensió, l'economia verda o blava), etc.

Nexe cooperatiu

L'economista Roger Suriñach, vinculat a la cooperativa Opcions i a la Xarxa d'Economia Solidària (XES), va compilar-ne el mapa i l'impacte a Barcelona a l'estudi *Les altres economies de la ciutat* (2016), i recentment ha completat la investigació al llibre *Economies transformadores*

*Totes les
“economies
transformadores”
beuen d’alguna
manera dels
valors del
cooperativisme.*

de Barcelona, coeditat per l’editorial Montaber i l’Ajuntament de Barcelona. El debat terminològic per agrupar-les ha acabat decantant-se cap a “transformadores”. “No totes són ‘noves’ i en dir ‘altres’ automàticament quedaven en posició subalterna; de manera que ‘transformadores’ ens dona una idea millor del que realment estem parlant”, explica Suriñach. Moltes d’aquestes propostes tenen nexes evidents amb el cooperativisme o almenys amb els valors cooperatius, que des de fa més de 150 anys empenyen precisament cap a una economia que posi en primer terme les persones per sobre dels beneficis, amb una organització interna democràtica, participativa i equitativa, i buscant sempre un impacte social positiu portes enfora: amb els consumidors, amb el conjunt de la societat i, lògicament, també amb el planeta. El cooperativisme i els valors cooperatius recorren el sistema nerviós d’aquestes “economies transformadores” en auge, de manera que, almenys sobre el paper, les possibilitats de fer un salt en aquest nou context social que s’està dibuixant demanant valors a les empreses semblen evidents. Però alhora mai no hi havia hagut també tantes possibilitats de quedar diluït en un magma en què el cooperativisme deixi de ser substantiu per convertir-se merament en adjectiu, quasi sempre, per tant, prescindible.

Les persones, primer

L’estudi *Economies transformadores i cooperativisme*, encarregat per la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya i coordinat per la revista cooperativa *Alternativas Económicas*, ha analitzat algunes d’aquestes “economies transformadores” en auge (economia col·laborativa, feminista, del bé comú, solidària i circular) i ha constatat que totes beuen d’alguna manera (i a vegades sense acabar de ser-ne conscients) dels valors del cooperativisme, un moviment amb més de 150 anys d’història que va sorgir fruit de les mateixes reflexions que ara estan impulsant la constel·lació de noves propostes que busquen un canvi de model: la necessitat de fer empreses democràtiques i participatives que, sense perdre eficiència, basculin al voltant dels interessos de les persones (treballadores i consumidores) i de la societat en general per sobre dels interessos del capital i del màxim benefici en el menor temps possible.

Aquests nous vents, que demanen una economia més humana i equitativa, bufen, per tant, a favor dels valors cooperatius i del cooperativisme, el qual té una gran oportunitat per fer un salt d’hegemonia i ajudar a dibuixar un terreny de joc molt més afí als seus plantejaments, amb tot el que això suposa d’oportunitat també des de la perspectiva concreta de les empreses que lluiten per tirar endavant més enllà dels discursos bonics: augmentar mercats gràcies al gran creixement d’allò que la sociòloga Belén Barreiro identifica com a “consumidors crítics”,

tenir més possibilitats d'accedir a contractes públics si es consolida la idea de clàusules socials, de gènere o ecològiques, o si les cures deixen de ser definitivament una qüestió privada i entren en el terreny de l'economia que es quantifica; atreure més talent, sobretot entre els joves, que valoren més la possibilitat de conciliar la feina amb el seu projecte de vida i aspiren a treballar en empreses que ajudin a fer un món millor, etc.

*El cooperativisme
té molt a guanyar
si genera
aliances amb
les “economies
transformadores”
en auge.*

El cooperativisme té, per tant, una gran oportunitat, però ningú no li regalarà res: caldrà que deixi la zona de confort i es llanci activament a intentar aprofitar tot el potencial que s'albira, sovint a través d'aquestes “economies transformadores”. I tot i que els vents li són favorables, el cooperativisme afronta dos reptes simultanis, a banda i banda, i té el perill de quedar esclafat enmig del sandvitx. D'una banda, la proliferació de moviments que poden suposar una competència dins de l'oferta “amb valors”, que, si circulen per vies paral·leles i amb poc contacte entre si, acabin abonant la confusió i, fins i tot, releguin el cooperativisme al terreny de complement, sempre prescindible. De l'altra banda, l'excel·lent capacitat de l'economia capitalista d'apropiar-se de totes les demandes ciutadanes que tenen gent darrere (des de la seva visió: importants segments de mercat), naturalment desnaturalitzant-les.

Corporacions a l'ofensiva

De fet, les corporacions capitalistes, fins i tot les més extremes, ja han penetrat en alguna de les teòriques “economies transformadores” i molt singularment la verda (l'economia circular en concret pot ser vista com la poció màgica capaç de regenerar el capitalisme amb molts i variats negocis nous, a vegades de rentat de cara) i la col·laborativa, on s'han obert pas amb gran força algunes corporacions emblemàtiques de Wall Street. Aquestes noves multinacionals suposadament col·laboratives tenen un gran potencial disruptiu de noquejar no solament les empreses tradicionals tal com les coneixíem fins ara, sinó també el cooperativisme, perquè estan redefinint les empreses al voltant de plataformes tecnològiques que requereixen fortes inversions de capital en detriment del treball, que perd valor i fins i tot passa a considerar-se un component extern a l'empresa: és, per tant, el terreny de joc més advers per al cooperativisme.

La gran majoria d'experts entrevistats per a l'informe coincideixen, tanmateix, que el cooperativisme té molt a guanyar si genera aliances amb totes aquestes “economies transformadores” en auge, aprofitant que és la fórmula ideal per a totes elles i que totes troben inspiració en algun dels seus valors. Ve a ser-ne el mínim comú denominador de totes.

Aquestes sinergies poden perfectament ser simultànies, en la mesura que entre totes estan creant espais d'interrelació molt adaptats als nous temps, més líquids, en els quals no és necessari compartir un exhaustiu corpus teòric com a condició prèvia i necessària per poder col·laborar en projectes concrets mútuament beneficiosos.

Les possibilitats són molt àmplies perquè entre totes aquestes “economies transformadores” hi ha molts punts d'intersecció. I en aquests punts d'intersecció sempre s'hi troba el cooperativisme i els seus valors.

EL CALIU DE LA INTERCOOPERACIÓ

L'Apòstrof

Acostumades a compartir recursos i coneixements, les cooperatives i entitats de l'economia social i solidària estan construint espais de cotreball a mida per poder aixoplugar els seus projectes i fer-los créixer. Es tracta d'alguna cosa més que mancomunar el lloguer i les despeses: en aquests espais es cou la intercooperació, s'acotxa l'emprenedoria col·lectiva i es teixeixen ecosistemes cooperatius que superen la dimensió estrictament empresarial.

*El món del
cooperativisme
s'està organitzant
a l'entorn
d'espais propis
per promocionar
les seves
activitats,
generar projectes
i llocs de treball i
continuar
fent xarxa.*

Diuen que no es neix persona cooperadora, sinó que se'n va aprenent a còpia de pràctica. Podem afegir-hi que el procés serà més fàcil si disposem d'un espai que ens inciti a desenvolupar la cooperació des de tots els angles. És a dir, un lloc que vagi més enllà de ser un simple lloc de treball i que serveixi per contactar amb persones amb qui compartim inquietuds, conèixer altres experiències i fer lloc a la creativitat.

La crisi econòmica, l'augment dels lloguers i la fugida d'activitat industrial i comercial dels grans centres urbans han propiciat el creixement dels espais de treball compartit. A més, els canvis associats a l'aplicació de les noves tecnologies en l'àmbit de l'organització empresarial –amb conceptes com el treball en xarxa i el naixement de l'economia col·laborativa– fa que, avui dia, calguin molts menys metres quadrats per muntar una empresa o disposar d'espais adequats. El món del cooperativisme no és aliè a aquest fenomen i durant els últims anys s'està organitzant a l'entorn d'espais propis per promocionar les seves activitats, generar projectes, crear llocs de treball i continuar fent xarxa.

El **Cafè del Mar de Mataró** és un espai de cotreball amb una història peculiar. Es tracta d'un edifici gairebé centenari, ja que fou l'antiga seu de la cooperativa de pescadors La Marítima, recuperat l'any 2011 mitjançant una cessió de l'Ajuntament a la Unió de Cooperadors. Avui, la seva planta baixa manté un dels seus usos originals –una cafeteria-res-taurant, l'Espai Culinari Cafè del Mar–, mentre que la resta de dependèn-cies alberga una biblioteca i un viver d'empreses amb cinc entitats de l'economia solidària de diferents sectors que impliquen una trentena de persones: B-Swim, Facto Assessors, Clack Audiovisual, Plataforma Blanc i Negre i MakeIt!.

Fent un balanç d'aquests dos últims anys, el director de la Fundació Unió de Cooperadors de Mataró, Miguel Guillén, afirma que “les entitats del nostre viver han establert una sèrie de vincles professionals i personals que han fet que s'interrelacionin de forma quotidiana, participant en projectes conjuntament i intercanviant treball i serveis”. A més, l'edifici és la seu de l'Ateneu Cooperatiu del Maresme, un dels catorze ateneus impulsats arreu de Catalunya per la Direcció General d'Economia Social i Cooperativa.

Al Baix Llobregat hi trobem iniciatives com **Coboi**, el laboratori cívic d'emprenedoria i economia social de Sant Boi, ubicat al Casal Casa-blanca, el centre cívic més antic de la ciutat, i **Uikú Coworking el Prat**, una cooperativa sorgida d'un grup de persones que treballaven des de casa com a autònomes i van decidir organitzar-se en cooperativa de serveis. Actualment hi conviuen professionals del món de l'arquitectura, la programació, la fotografia i la comunicació, tots amb ganes de

tirar endavant un projecte col·lectiu, defugint el model en què una empresa relloga l'espai a altres professionals.

*Al Baix
Llobregat hi
trobem iniciatives
de cotreball i
emprenedoria
col·lectiva
com Coboï (Sant
Boi) i Uikú
Coworking
(el Prat).*

Aquest local de cotreball té uns 200 m². S'hi troba un estudi de fotografia, una sala de reunions i un espai polivalent per fer actes i presentacions. Per posar en marxa la cooperativa van teixir aliances clau amb una de les entitats emblemàtiques de la ciutat, la Cooperativa Obrera de Viviendas (COV), que els va llogar el local, i amb Coop57 pel finançament. D'altra banda, també els va ajudar estar en contacte amb l'Àrea de Promoció Econòmica de l'Ajuntament del Prat, que informa sobre l'existència d'aquest espai a les persones emprenedores que passen pel seu punt d'assessorament.

Per dinamitzar un espai de cotreball com aquest, la intercooperació és un al·licient clau, no únicament com a manera de fer, sinó també com a element pràctic. Carlos Fernández Rovira, soci fundador de la cooperativa i arquitecte, ho explica d'una manera molt gràfica: "Si haig de dissenyar un habitatge, encarrego les fotos al company que treballa al meu costat. És lògic, vull que tingui feina perquè es pugui quedar al *coworking*". Compartir espai permet que aquestes persones puguin dur a terme projectes conjunts que no serien possibles individualment i contribueix a la viabilitat econòmica de tota la cooperativa. Paradoxalment, en alguns casos, aquest creixement professional també pot provocar una mena de crisi d'èxit i fer que empreses de fora acabin fitxant professionals que treballen al local.

A vegades, el procés d'intercooperació va més enllà de les quatre parets d'un edifici i desemboca en la creació de grups cooperatius. És el cas del **Grup Ecos**, amb dos locals de treball compartit a l'Eixample barceloní (Casp 43 i Bailèn 5) que integren una trentena d'entitats de l'economia social. D'aquestes entitats, n'hi ha que pertanyen al grup i d'altres que són entitats properes que paguen un lloguer per disposar d'un espai. El 2016, aquest ecosistema socioempresarial de 1.200 m² representava, agregadament, uns ingressos de 4 milions d'euros, 120 jornades laborals, 75 persones sòcies de treball i 8.575 sòcies de consum. A banda de les cooperatives del grup hostatjades en aquests dos locals, hi ha altres cooperatives que formen part del grup però tenen la seu social en altres indrets.

Els dos edificis donen cabuda a sales de reunions, espais de cotreball, cuina, terrassa, biblioteca, hort urbà, espai de criança, racó de passallibres, etc. Les cooperatives del grup ofereixen un ampli ventall de serveis, de l'advocacia a la tecnologia, passant per l'arquitectura, l'educació científica, la comunicació, les assegurances o la consultoria. Al llarg de la seva trajectòria, iniciada l'any 2011, el grup ha bressolat nous projectes sorgits de la intercooperació com ara el laboratori d'em-

La proposta de Coòpolis (Barcelona) sorgeix d'un procés col·lectiu de presa de decisions per decidir quines eren les necessitats del barri.

prenedoria col·lectiva Labcoop, que és cooperativa de segon grau; la cooperativa integral de consum i serveis Opcions de consum responsable; i Fem Escala, cooperativa dedicada a administrar comunitats veïnals i lloguers. El grup Ecos també està creant mecanismes de suport mutu, com un fons de solidaritat per ajudar les cooperatives que puguin passar per dificultats econòmiques. i un fons d'inversió per finançar nous projectes.

Sense sortir de la ciutat, un altre node de foment de l'economia social i solidària és **Coòpolis-Ateneu cooperatiu de Barcelona**, ubicat a Can Batlló, al barri de la Bordeta. L'embrió del projecte neix de la lluita del veïnat, que el 2011 va ocupar l'antic recinte fabril per donar-li usos comunitaris. De fet, la proposta de Coòpolis sorgeix d'un procés de presa de decisió col·lectiu per veure quines eren les necessitats del barri.

Actualment, Coòpolis està format per La Ciutat Invisible, LaCol arquitectura cooperativa, Impuls de Sants, L'Esguard, Col·lectiu Ronda i Grup Ecos. Els 4.300 metres quadrats de Coòpolis es configuren com un equipament amb espais i serveis orientats a la formació, la incubació de cooperatives i la promoció de l'economia social i solidària. En una primera fase de prova a petita escala, el bloc 8 acollirà un espai d'incubació i cotreball per a 30-40 persones, mentre que la segona fase consistirà a adequar el bloc 4 com un ampli espai de treball compartit, amb una capacitat prevista per a 35 projectes.

El disseny del projecte i la ubicació de les entitats als diferents espais es farà "tenint en compte uns criteris per donar peu a sinergies entre projectes, i entre persones que facin servir l'espai de cotreball, sigui per generar nous projectes entre elles, sigui per incorporar-se a alguna de les cooperatives existents", explica la responsable de comunicació, Laie Vidiella. El fet de compartir àmbits també permetrà que les cooperatives en fase d'incubació puguin aprendre de les més experimentades que s'acabin instal·lant a la nau.

El recorregut per aquests espais mostra com l'economia social i solidària té la seva pròpia recepta per construir espais de treball compartit i dinamitzar-los. Ingredients com l'autogestió, l'acompanyament a entitats que comencen i les aliances amb les administracions i el teixit cooperatiu existent aconsegueixen, plegats, crear el caliu adient per intercooperar i construir mercat social.

QUÈ SÓN I QUÈ PODER SER ELS ECOSISTEMES COOPERATIUS LOCALS?*

Ivan Miró i Acedo

És possible, avui, planificar el desenvolupament econòmic de les nostres ciutats? Reté, l'àmbit local, alguna capacitat d'intervenció en el context d'hegemonia econòmica, cultural i tecnològica del capitalisme global? Estem a temps de fomentar, als territoris que habitem, un altre tipus de desenvolupament econòmic que doti de significat el terme de *sobirania local*?

Quines característiques ha de tenir un enfortiment socioeconòmic local transformador? A diferència de les economies d'enclavament, les activitats per potenciar en un territori han de vincular-se al conjunt dels actors socioeconòmics i sociopolítics locals, promoure que la cadena de valor sigui articulada pel conjunt de l'economia local i que els efectes positius de l'activitat romanguin al territori. A diferència del clúster, l'enfortiment socioeconòmic local no ha d'entendre la comunitat local i el territori com un recurs productiu, sinó com un subjecte actiu de desenvolupament que vol desplegar les seves capacitats econòmiques, socials, culturals i institucionals. I, finalment, a diferència del districte industrial, més que l'especialització, cal pro-

* Aquest article disposa d'una versió ampliada a: Miró, I. *Ciutats cooperatives. Esbossos d'una altra economia*. Icaria Ed. 2018.

mourer en el territori la pluralitat socioeconòmica i productiva, facilitar un ecosistema d'activitat diversificada que atengui la satisfacció del conjunt de necessitats de les poblacions locals. De quines perspectives disposem per afavorir aquest enfortiment socioeconòmic local transformador, endogen, col·lectiu i plural?

En primer lloc, una visió crítica i alternativa del desenvolupament local. Qüestionant anteriors paradigmes de desenvolupament “des de dalt”, basats en mesures centralitzades, rígides i jerarquitzades, així com en grans inversions públiques en capital físic i infraestructures; però també constatant la crisi de models més “locals” però igualment restrictius (partenariats “públicoprivats” entre administració i empresariat capitalista), avui emergeix un tercer paradigma de desenvolupament local que posa en relleu les xarxes associatives i cooperatives locals, la participació social i la producció de béns i serveis de l'economia local.¹

*Les naturaleses
societària,
econòmica i
jurídica de les
iniciatives de
l'ESS les situa
en un primer pla
de les economies
de proximitat i
la localització
productiva.*

En aquesta visió, que denominem *enfortiment socioeconòmic local*, se cerca la implicació del conjunt d'agents socioeconòmics del territori (empreses, associacions, veïnat, treballadores, usuàries, consumidores, cuidadores) en els processos d'informació, consulta i decisió sobre el disseny, la implementació, el seguiment i l'avaluació dels projectes, una diversitat d'actors que intenta ser recollida per formes de *concertació público-cooperativa-comunitària* que articulin la *pluralitat econòmica* existent (privada, pública, cooperativa, comunitària, treball de cures).

La segona perspectiva per al nou enfortiment socioeconòmic local són les *iniciatives de l'economia social i solidària* (ESS) del territori, que en el cas de Barcelona s'apropen a les cinc mil unitats, amb una forta presència d'associacions i fundacions no lucratives, l'activitat socioempresarial de diferents cooperatives, així com iniciatives d'economia comunitària.²

Les naturaleses societaària, econòmica i jurídica de les iniciatives de l'ESS les situa en un primer pla de les economies de proximitat i la localització productiva.³ Nascuda al bell mig del segle XIX industrial, la clàssica economia social de cooperatives, associacions i mutualitats va ser redefinida el 1980 per la *Charte de l'économie sociale* com “el conjunt d'entitats no pertanyents al sector públic que, amb funcionament i gestió democràtica i igualtat de drets i deures dels socis, practiquen un

1 Estivill, J. (2013) “Economia solidària i desenvolupament local”, document intern de la XES.

2 Fernández, A; Miró, I. (2016) *L'economia social i solidària a Barcelona*, Ajuntament de Barcelona.

3 Parodi, M. (2005) “Économie sociale et solidaire et développement local” a *Revue internationale de l'économie sociale*, n° 296.

règim especial de propietat i distribució dels guanys, emprant els excedents de l'exercici per al creixement de l'entitat i millora dels serveis a la comunitat".⁴ Uns *serveis a la comunitat* que el cooperativisme francès hi afegí *la proximitat* ("La coopérative contribue au développement régional et à l'ancrage local") i que, en els principis de l'Aliança Cooperativa Internacional, han estat recollits pel "compromís (*engagement*) amb la comunitat", traduït al català com a *interès* (sic).

Per la seva part, la llei espanyola d'economia social estableix que les entitats d'economia social, a més dels principis habituals (primacia de les persones per sobre del capital, gestió democràtica, etc.), han d'afavorir el *compromís amb el desenvolupament local*: igualtat d'oportunitats entre homes i dones, cohesió social, inserció de persones en risc d'exclusió social, generació d'ocupació estable i de qualitat, conciliació de la vida personal, familiar i laboral i la sostenibilitat, factors fonamentals en una estratègia socioeconòmica i territorial de caràcter transformador.⁵

No obstant això, no totes les iniciatives de l'economia social despleguen amb la mateixa intensitat el compromís local i comunitari. Part important de l'economia social europea ha experimentat un procés d'institucionalització que posa en qüestió els seus valors inicials. En el cas d'algunes cooperatives, la immersió en l'economia mercantil i la competència amb empreses de capital, genera sovint desequilibris entre els valors expressats i les pràctiques exercides. A través d'un procés d'isomorfisme mercantil, s'apropen a la lògica del capital i a la maximització del retorn als seus propietaris en detriment de la filosofia fundacional del cooperativisme. Davant d'aquestes formes poc comunitàries d'economia social, a l'Europa post 1968 ja s'encunyà el terme "nova economia social" per referir-se a les iniciatives socioeconòmiques que posaven l'accent en la transformació social, un concepte que ha anat desembocant en "economia solidària", aquella que practica la democràcia econòmica i sociopolítica per democratitzar la societat. En l'economia solidària llatinoamericana, la vessant comunitària esdevé factor productiu: no només el treball té una preeminència sobre el capital, sinó que emergeix, com a categoria organitzadora, el "factor C": la Comunitat.

A Catalunya, sense una definició jurídica d'economia social i solidària, són les organitzacions de l'ESS les que proposen definicions i criteris de pertinença. La Xarxa d'Economia Solidària, per exemple, defineix l'ESS com l'àmbit format per un conjunt d'iniciatives socioeconòmiques els membres de les quals, de manera associativa, cooperativa, col·lectiva o individual,

4 *Charte de l'économie sociale*, Comité de Liaison des activités mutualistes, coopératives et associatives, 1980.

5 Ley 5/2011, del 29 de març, de Economia Social.

creen, organitzen i desenvolupen democràticament, i sense que necessàriament tinguin ànim de lucre, processos de producció, d'intercanvi, de gestió, distribució d'excedent, moneda, de consum i de finançament de béns i serveis per satisfer necessitats. Promovent relacions de cooperació i autogestió; defensant els béns comuns naturals i culturals i la transformació igualitària de l'economia i la societat; amb la finalitat del bon viure i la sostenibilitat i la reproducció de la vida del conjunt de la població. Entre els principis que les iniciatives sociològiques tracten d'aplicar, destaquen entre d'altres "l'arrelament territorial i l'economia de proximitat".⁶

No obstant això, tot i les potencialitats de l'ESS per a un desenvolupament local "des de baix" (servei a la comunitat, economia de proximitat, arrelament territorial, creació d'ocupació local), autors com Jordi Estivill apunten que "no per acumular unitats d'economia solidària en un espai concret s'aconsegueix crear les condicions del desenvolupament local". Això és: a l'economia social i solidària li cal una estratègia territorial específica, que promogui una nova institucionalitat socioeconòmica, democràtica i local apropiada per a les persones que habiten el territori, on articular una voluntat transformadora explícita.⁷

Estratègies d'intercooperació territorial: PTCE i consorcis cooperatius

Per contribuir a desplegar una nova estructura socioeconòmica local, podem recórrer a les *estratègies d'intercooperació*, de gran importància per la dimensió econòmica de les cooperatives i les seves capacitats de transformació sociopolítica.

Intercooperant, les iniciatives socioeconòmiques persegueixen un ampli ventall d'objectius: reforçar la comercialització, compartir canals de distribució, crear economies d'escala, millorar la capacitat de negociació amb proveïdors i de servei per a clients, diversificar productes, compartir experiència i tecnologia, accedir a crèdits, presentar-se a concursos públics, compartir espais i equipaments, mancomunar serveis o plans de formació, gaudir de més reconeixement social, generar més impacte social o difondre els valors de l'ESS amb més força.⁸ Quan es multipliquen les pràctiques d'intercooperació entre les iniciatives, s'amplien i

6 XES (2015) *Proposta d'una Llei d'economia social i solidària a Catalunya*, Xarxa d'Economia Solidària.

7 Via, J. (2014). "Economia cooperativa: útil transformador per al desenvolupament local". A Garcia Jané, J. (coord.) *Guia d'economia social i solidària per a l'administració local*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

8 Monsalve, L. (2017) *La intercooperación en la economía social y solidaria: casos en Barcelona*, TP1 del Postgrau Economia Social i Solidària – Estudis Europeus, 1a Edició, EMISE+/ XES (inèdit).

s'integren els circuits de producció, comercialització, consum i crèdit, complementant-se els buits productius amb el sorgiment de noves empreses de l'ESS mitjançant, per exemple, l'ús d'excedents compartits. Com més dens sigui l'eixam de relacions socioeconòmiques entre l'ESS, més ampli serà el mercat paral·lel al capitalista, el mercat social. En la seva constitució, és important també el rol de l'administració local a partir de la compra pública socialment responsable i les clàusules socials, així com el conjunt d'actors socials del territori.⁹Quines són les articulacions intercooperatives que, a escala territorial, poden aterrar el mercat social? Quines formes d'aglomeració productiva i de localització neixen de les alternatives socioeconòmiques? Quines és l'estructura econòmica que pot apuntalar l'enfortiment local transformador, endogen, col·lectiu i plural?A l'Estat francès, l'economia social i solidària ha anat configurant una iniciativa que *Le Labo de l'ESS* denominà *Pols Territorials de Cooperació Econòmica*. Institucionalitzats el 2014, són definits com “el reagrupament d'empreses d'economia social i solidària en un mateix territori, associades amb les administracions locals, centres d'investigació, institucions d'ensenyament superior i de recerca, i organitzacions de formació, per tal de posar en pràctica una estratègia comuna i continuada de mutualització de serveis, de cooperació o associació al servei de projectes socioeconòmics innovadors, socialment i tecnològica, amb l'objectiu del desenvolupament local sostenible.”¹⁰

A l'economia social i solidària li cal una estratègia territorial específica, que promogui una nova institucionalitat socioeconòmica, democràtica i local apropiada per a les persones que habiten el territori, on articular una voluntat transformadora explícita.

Al llarg del territori francès, uns 150 PCTE articulen sectors d'activitat econòmica diversos, però destaquen les “ecoactivitats” (paisatge, bioconstrucció, reciclatge i economia circular, energies renovables, agricultura agroecològica, circuits curts d'aliments), els serveis personals (llars d'infants, animació, botigues socials, acollida de migrants, habitatges tutelats) i les vinculades a la cultura i la creació. Un PTCE, tanmateix, no es defineix per l'activitat d'una sola estructura, sinó pels encreuaments d'interessos i projectes comuns que responen a les necessitats territorials, econòmiques i organitzatives, socials i mediambientals. A partir de la intercooperació entre els membres i la mutualització de serveis construeixen “una estratègia de desenvolupament econòmic territorial”.

Organitzativament, els PTCE acostumen a estar configurats per un primer cercle d'animació o estructura dinamitzadora, un segon cercle format pels membres impulsors, entre una desena i una vintena, i finalment un tercer cercle, amb noves estructures associades i implicades en projectes concrets, entre una vintena i una cinquantena de membres. Financerament, el cercle d'animació rep subvencions públiques, el segon cercle es finança amb la facturació pels productes, serveis i lloguers mutualitzats entre

9 Garcia Jané, J. “Objectiu, mercat Social” a *Nexe*, gener 2002, Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya.

10 LOI n° 2014-856 du 31 juillet 2014 relative à l'économie sociale et solidaire, Article 9.

Com més dens
sigui l'eixam
de relacions
socioeconòmiques
entre l'ESS, més
ampli serà el
mercant paral·lel
al capitalista, el
mercant social.

membres. I el tercer nivell depèn de la capacitat del PTCE de produir una oferta de béns i serveis per a tercers. El 2014, els pressupostos anuals dels PTCE francesos oscil·laren entre els 35.000 i 748.000 euros.¹¹

Pel que fa a les modalitats d'intercooperació, una primera és la *mutualització* de recursos, espais i funcions de suport (comunicació, comercial, formació, comptabilitat), que pot ser exercida a partir de jornades laborals compartides. Una segona modalitat correspon a la *intercooperació en projectes comuns*, bilateral entre membres o de participació creuada en el conjunt del PTCE. La darrera és la *intercooperació estratègica*, “una visió compartida i prospectiva del territori i un procés de recerca, desenvolupament i innovació”.

Per Laurent Fraisse, fundador de *Le Labo*, els PTCE han esdevingut “un vector de regulació de l'economia local diferent de les regulacions administratives o mercantils”. Han estat, també, una resposta a la fragmentació de l'ESS, agrupant iniciatives de petita i mitjana dimensió en lloc de posar-les a competir pel reconeixement i els recursos. I han fet créixer la visibilitat de l'ESS en l'espai públic local, facilitat una dimensió més oportuna per establir partenariats amb les administracions locals i centres de recerca. Per Patrick Giandolfini, són una forma singular de polarització estratègica, una dinàmica pròpia de concentració de l'economia social i solidària, en relació amb els sistemes localitzats de producció i innovació. A diferència dels clústers o *pols de competitivitat*, especialitzats en activitats industrials amb fort valor afegit, els PTCE sovint toquen segments menys rendibles financerament, però necessaris socialment i ambiental. Per Giandolfini, representen «l'ecosistema productiu local propi de l'ESS», una via alternativa que conjuga territori i democràcia econòmica, que promou un desenvolupament “intraterritorialitzat”, endogen i localitzat.

Pel que fa a Itàlia, un dels trets distintius del cooperativisme i factor rellevant de la seva implantació, és la creació de *consorcis cooperatius*. Amb una integració socioeconòmica més intensa que els PTCE francesos, la modalitat d'intercooperació dels consorcis té arrels profundes en el cooperativisme agrícola, d'habitatge i de la producció i el treball, però en els darrers anys ha crescut amb intensitat de la mà de les *cooperatives socials*, que van crear el seu primer consorci el 1983, a Brescia. A Itàlia, si les cooperatives actives el 2008 eren 71.578 (el 20% eren cooperatives socials), el 2016 havien crescut fins a 80.636 empreses. Pel que fa als consorcis cooperatius, el 2008 n'existien 1.948.¹²

11 Fraisse, L. (2017) «Mieux caractériser les PTCE face à un processus rapide d'institutionnalisations», a *Recma* núm. 343, Nanterre.

12 Euricse, (2011) *La cooperazione in Italia*, European Research Institute on Cooperatives and Social Enterprises, Trento. I Confcooperative (2017) *Le cooperative attive in Italia 2016*, Studi&Ricerca núm. 32, ConfCoop, Roma.

Amb els consorcis, les cooperatives italianes es doten d'una dimensió que els permet desenvolupar noves activitats econòmiques i socials, entomar contractes públics importants, dotar-se de serveis interns especialitzats, fer front a inversions rellevants, facilitar formació a sòcies i treballadores, així com gestionar col·lectivament funcions socioempresarials sense haver de créixer verticalment a partir de fusions o adquisicions, sinó fent-ho horitzontalment amb estructures societàries de segon nivell.

Aquest fenomen anima, sobretot en el cas de les cooperatives socials, “una dimensió comunitària que, d'alguna forma, l'agregació tendeix a mantenir viva”. El fort arrelament territorial i “una intensa relació amb les comunitat de referència” han suscitat de forma habitual “la constitució de consorcis locals que sostenen i reforcen l'activitat de les cooperatives”.

Els consorcis es caracteritzen per quatre elements: la *territorialitat*, ja que el consorci està format per cooperatives que operen en una àrea geogràfica definida; la *intersectorialitat*, perquè les cooperatives agregades desenvolupen activitats diferents i el consorci “evita assumir una caracterització especialista”; l'*experimentalitat*, ja que el consorci és un subjecte activador i propulsor de noves cooperatives en nous sectors; i la *solidaritat*, no només entre les cooperatives associades sinó també vers la comunitat, “impulsant un sistema de cooperació social que afavoreix l'autoorganització i la ciutadania activa”.¹³

El primer nivell del consorci està format per les *cooperatives de base*, que s'especialitzen a satisfer una necessitat determinada o realitzar una activitat productiva específica, connectant-se “de manera orgànica i estable a una comunitat local concreta”. El segon nivell està format pels *consorcis, cooperatives de segon grau*, que a partir d'un staff professional administren funcions de suport al desenvolupament estratègic de les cooperatives de base. Màrqueting, tasques administratives, formació, consultoria i suport tecnicoorganitzatiu, sovint actuen de contractistes generals, participant de licitacions públiques o coordinant grans projectes. Els consorcis territorials també juguen un important paper en la sistematització i transferència del coneixement i les millores organitzatives de les associades. Finalment, en alguns casos, existeix un tercer nivell, representat pels consorcis d'àmbit estatal, que coordinen tasques estratègiques a llarg termini, així com

13 Maiello, M. (2001), “La cooperación social en Italia en el movimiento cooperativo y en el sector no lucrativo”, CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa, núm. 37, abril, 2001, pp. 177-202; Ferrone, C. (2004) *I consorzi di cooperative sociale*. Tesi di dottorato, Università di Napoli. Quintela, A. (2011) *Os consórcios italianos*, Revista de Economia Solidária núm. 3, Açores.

activitats de recerca, assistència, finançament i formació a formadors de consorcis locals.¹⁴

*Quina és
l'estructura
econòmica que
pot apuntalar
l'enfortiment local
transformador,
endogen, col·lectiu
i plural?*

A diferència d'altres estructures europees de segon grau, els consorcis cooperatius italians destaquen per la petita dimensió de les cooperatives associades, pel seu arrelament territorial i l'acció comunitària realitzada, sobretot pels consorcis de cooperatives socials. Així, els consorcis territorials de cooperatives han esdevingut una referència imprescindible per a les polítiques socials i laborals dels territoris, esdevenint agents de desenvolupament local des de baix.¹⁵ Impulsen una transformació basada en l'emancipació socioeconòmica; fomenten la participació associativa i ciutadana; recullen, connecten i amplien els potencials dels recursos materials i immaterials existents en una comunitat; es fan càrrec de béns comuns, culturals, naturals o socials, i concreten noves modalitats de relació amb el sector públic, on l'intercanvi no es concentra únicament en la transferència financera sinó que produeix conjuntament nous recursos, béns i instruments territorials.¹⁶

Ecosistemes cooperatius locals

Tant els pols territorials de cooperació econòmica, com els consorcis cooperatius, contribueixen a la creació d'*ecosistemes cooperatius locals*, circuits d'intercooperació socioeconòmica basats en la proximitat territorial i l'afinitat estratègica, que combinen una organització democràtica, una dimensió econòmica solidària i una acció sociocomunitària rellevant en els seus entorns.

De forma més lleugera en els PTCE i més intensa en els consorcis, en aquestes modalitats d'intercooperació territorial les iniciatives d'economia social i solidària associades practiquen el suport mutu entre elles, l'intercanvi econòmic i la mutualització de serveis a partir dels vincles de proximitat geogràfica, cultural, institucional i estratègica. Aporten mitjans i recursos per al desplegament de les potencialitats socioeconòmiques dels

14 Un dels primers consorcis de cooperatives socials d'àmbit estatal és el *Consorzio Nazionale della Cooperazione Sociale Gino Mattarelli* (CGM). Nascut el 1987 i definit com a empresa-xarxa, associa 81 consorcis territorials (provincials o metropolitans), que agreguen 1.250 cooperatives socials, amb un total de 35.000 treballadors, 6.000 persones voluntàries i mil cinc-cents milions d'euros de facturació anual.

15 Quintela, A. (2011) *Os consórcios italianos*, Revista de Economia Solidària núm. 3, Açores.

16 Federsolidarietà (2015) *Sviluppo locale e cooperazione sociale. Beni comuni, rendere attrattivo il territorio, risorse e potenzialità da connettere e rilanciare*. Edizioni del Credito Cooperativo, Roma.

territoris que els acullen, sovint obrint espais per a la participació social i establint partenariats amb les administracions públiques locals.

A diferència dels clústers o *pols de competitivitat*, les experiències de polarització territorial de l'economia social i solidària no especialitzen productivament el territori, sinó que hi promouen la pluralitat socioeconòmica i productiva, un ecosistema d'activitat diversificada que cerca atendre el conjunt de necessitats de les poblacions locals, econòmiques i socials, ambientals i culturals, tot promovent que la cadena de valor de les activitats econòmiques generades sigui interioritzada pel conjunt de l'economia local i que els efectes positius de l'activitat romanguin al territori. En recórrer a la reciprocitat i a la formació d'espais públics de proximitat, enforteixen la consciència de pertinença col·lectiva a un mateix espai de redistribució. Exercint la intercooperació i la creació de mercat social local, augmenten la capacitat de transformació socioeconòmica de cada iniciativa agregada, del conjunt de l'ecosistema cooperatiu i de l'economia local.

A Catalunya, la teoria i la pràctica dels ecosistemes cooperatius locals s'esbossa des d'iniciatives com l'Impuls Cooperatiu de Sants o el Grup Cooperatiu Plegats, al Prat de Llobregat. La primera experiència articula de forma associativa una quinzena de cooperatives i altres iniciatives de l'economia comunitària local, en sectors com la cultura, l'aprenentatge d'idiomes, l'educació, la comunicació, l'arquitectura, l'habitatge, el consum agroecològic, la fusteria, l'enginyeria o la restauració, i ha participat en el naixement d'un *dispositiu de reproducció ecosistèmic* com Coòpolis, ateneu cooperatiu de Barcelona, que fomenta la creació de cooperatives arreu dels barris de la ciutat.¹⁷ Pel que fa a Plegats, el grup cooperatiu pratenc articula “un ecosistema holístic d'economia solidària”, orientat a promoure respostes socioeconòmiques autoorganitzades per la comunitat local, amb instruments de reproducció ecosistèmica com el Labesoc i *institucions reguladores de l'ecosistema* com la Fundació Esperanzah, espai de participació social i gestor de les *infraestructures del comú*, entre d'altres funcions.¹⁸

Cal desplegar tota la potència d'aquestes iniciatives i animar al naixement d'altres articulacions locals de l'ESS en el conjunt del territori. Juntament amb polítiques territorialitzades de concertació públic-cooperatives-comunitàries com els ateneus cooperatius, la consolidació dels ecosistemes locals –productius i reproductius– propis de l'ESS estableix les bases materials i culturals per a un enfortiment socioeconòmic territorial de caràcter transformador, endogen, col·lectiu i plural.

¹⁷ www.sants.coop, www.bcn.coop

¹⁸ Rando, Ó. (2017) “Ecosistemes holístics locals per a l'economia solidària”, a *Es-molem les eines. Debats de l'Economia Solidària per la Transformació Social*, XES/Pol·len/Icària/TigredePaper, Barcelona.

EXPERIÈNCIES RECENTS DE TRANSFORMACIÓ COOPERATIVA

L'Apòstrof

La recuperació d'empreses en clau cooperativa permet evitar deslocalitzacions, conservar els llocs de treball i impulsar una cultura de gestió democràtica. Aquest article repassa diverses experiències que s'han donat durant els últims anys a Europa i apunta alguns factors que condicionen l'èxit d'aquests processos, sigui en contextos de lluites laborals o de jubilació de la propietat de l'empresa.

Al documental *Numax presenta...* (1980), el realitzador Joaquim Jordà va retratar el vessant més humà de la lluita dels treballadors i treballadores d'una fàbrica d'electrodomèstics per evitar-ne el tancament autogestionant-la. Al final no ho van aconseguir, però en altres casos sí que hi va haver final feliç, com en la recuperació de la fallida Talleres Alá, avui Mol-Matric (1982). En un context de crisi i reconversió industrial, la plantilla va quedar-se amb la maquinària, va conservar els llocs de treball i va tornar a produir per al sector de l'automoció com a cooperativa.

*La llei concursal
vigent fa que
la recuperació
d'empreses
per part de les
treballadores sigui
molt més difícil
que durant la
crisi industrial de
1975-1980.*

Actualment, la situació no és la mateixa. Queden molts menys tallers industrials perquè l'economia ha basculat cap als sectors dels serveis, mentre que la llei concursal vigent –aprovada el 2004, en plena bombolla immobiliària– dificulta que les persones assalariades puguin conservar la feina i alenteix tots els cobraments vinculats al Fons de Garantia Salarial. A Amèrica del Sud, en canvi, la legislació ofereix més marge als treballadors i hi ha un important moviment d'empreses recuperades –sobretot a l'Argentina i l'Uruguai–, tal com va explicar un altre documental, *La toma* (2004).

Malgrat això, durant els últims anys diverses empreses catalanes han renaixut també com a cooperativa. **Metall tecnològic** és una cooperativa de serveis constituïda el 2013 a Cercs (Berguedà) per les quatre persones que van quedar d'una plantilla de nou. La propietat de l'empresa es va endur la maquinària a un altre local i van canviar el nom de la societat¹. Més recentment, s'han cooperativitzat també la llibreria **Els nous rals** (Viladecans), l'empresa de components d'automòbils **Coope-rauto** (Sant Vicenç dels Horts), i les escoles d'idiomes **New Executive Language Centre** (NELC) i **Aberdeen**. NELC és una cooperativa barcelonina creada el 2013 per professorat de l'antic Executive Language Center d'ESADE, mentre que Aberdeen és una cooperativa de Santa Coloma de Gramenet formada per professors d'anglès que van comprar l'acadèmia on treballaven des de feina uns anys.

Saving Jobs

Pel que fa a Europa, **Saving Jobs!** és un projecte que té com a objectiu aprofitar els coneixements i l'experiència de la Confederació Espanyola de Cooperatives de Treball Associat (COCETA) i les seves organitzacions sobre transmissió d'empreses als treballadors o treballadores –sigui per culpa d'una crisi o per successió empresarial– mitjançant una cooperativa de treball associat per transferir-lo a organitzacions cooperatives de Gran Bretanya, Dinamarca i Polònia. El projecte, que tingué lloc

1 “Metall tecnològic. Quan les treballadores agafen les regnes”. Pep Valenzuela. *Cooperació Catalana* 375, maig de 2014. Fundació Roca i Galès. <http://www.rocagales.cat/cooperacio-catalana-376/>

sobretot al llarg del 2017, va desembocar en la publicació d'una guia, l'anomenat *Manual de formadors en reciclatge d'empreses*.

La FCTC hi va participar molt activament. Va fer i va compartir 29 casos de transformació cooperativa a Catalunya des del 2009 fins al 2017, identificant específicament cinc casos de bones pràctiques. Va compartir la metodologia de detecció i acompanyament de casos de transformació emprada per la Federació. Va treballar específicament l'apartat del diagnòstic dins de la guia. Va contribuir a crear materials formatius adreçats als participants de fora de l'Estat espanyol. Per últim, va contribuir a la revisió final de la guia.

Per a COCETA, es podria aprofitar molt millor el potencial existent en aquesta matèria si s'introduïssin uns quants canvis legals i el teixit associatiu local i regional hi donés suport².

Les causes de la transformació

Les causes que poden desembocar en la transformació d'una empresa mercantil en cooperativa són diverses. Podem distingir les causes internes a l'empresa mercantil, degudes a situacions d'aguda crisi comercial, tècnica o financera, de les causes externes a la mateixa empresa, com poden ser la jubilació de la propietat, els conflictes d'interès en negocis familiars, els spin-offs des d'empreses més grans o els processos de privatització d'entitats públiques.

En alguns països europeus, l'aliança amb els sindicats és un factor d'èxit important per a recuperar una empresa en forma cooperativa.

La Xarxa Europea de Ciutats i Regions d'Economia Solidària (REVES) explica que la transformació és una fórmula que s'ha aplicat a Europa en contextos de lluites laborals per evitar deslocalitzacions i conservar els llocs de treball, i posa alguns exemples inspiradors de la Mediterrània que val la pena esmentar.

El 2014, una seixantena de treballadors i treballadores van fundar a prop de Marsella Scop TI (Societat Cooperativa Obrera Provençal de Tes i Infusions). Això va suposar la fi de tres anys i mig de lluita per aturar el trasllat de la planta d'envasatge, propietat de la multinacional de l'alimentació i de productes d'higiene Unilever. La plantilla va arribar a ocupar la fàbrica i a proposar accions de boicot contra el gegant anglohollandès, que tenia els drets de les marques. En comptes de resignar-se, la cooperativa va començar a comercialitzar els productes amb marques pròpies: 1336 (com a homenatge als dies de lluita) i Bio-Scop TI (infusions ecològiques).

2 *Manual de formadores en reciclaje de empresas*. COCETA, 2017.
<http://savingjobs.coceta.coop/documents/Guia-Saving-Jobs-FIN.pdf>

A Messina (Sicília), una quinzena de persones van aconseguir el control d'una planta productora de cervesa que havia estat vinculada a Heineken. La cooperativa Birrifício Messina va rebre el suport de la comunitat local per obtenir finançament i va engegar una campanya amb el lema “La ciutat que estimo escull la seva pròpia cervesa”, que fins i tot va suscitar simpaties entre les comunitats italianes de l'estranger.

A França es registren processos de transmissió cooperativa que compten amb la participació de l'antiga propietat de l'empresa.

A banda de la implicació del teixit associatiu i d'entitats de desenvolupament local –interessades a mantenir els llocs de treball–, en els casos anteriors es va produir també el suport de sindicats, ja que algunes persones hi estaven afiliades. Per a REVES, aquesta aliança és un factor d'èxit important i que s'hauria de fomentar més en els casos de l'Estat espanyol, Gran Bretanya i Dinamarca. En general, costa que les grans centrals sindicals apostin per aquests processos i aportin formació i acompanyament als col·lectius que podrien reflotar empreses en crisi. En aquest sentit, una de les raons que explica aquesta manca de col·laboració és que, en els tres països esmentats, els sindicats deixen de considerar les sòcies de les cooperatives com a usuàries dels seus serveis, ja que passen de ser treballadores assalariades a copropietàries de l'empresa³.

Per acabar, també s'han de fer esment als processos de transmissió que compten amb la participació de la propietat de l'empresa. Es donen en contextos amb forta presència de pimes, acompanyament per part d'institucions cooperatives i accés al finançament de les cooperatives de crèdit, com a França⁴. Normalment són petites societats mercantils de caràcter familiar en què la persona propietària afronta la jubilació i, en lloc de vendre l'empresa a un inversor extern, inicia un procés de transició perquè les treballadores se la quedin. A banda dels aspectes estrictament materials (l'empresa no marxa i els llocs de treball es mantenen), es guanyen qüestions més immaterials que no s'han de menystenir, com el relleu generacional i la transmissió d'uns coneixements i una cultura empresarial. Es tracta de casos menys traumàtics i més silenciosos, però que també acaben amb l'empresa inscrita al registre de cooperatives.

3 *Transfer of enterprises to workers cooperatives. A Public Policy Focus.* REVES, 2017. <http://savingjobs.coceta.coop/documents/Publication-SavingJobs-Public-Policy-Focus-FIN.pdf>

4 *Transferring your business to your employees.* Web amb casos d'èxit i testimonis de les diferents parts implicades en els processos de transformació cooperativa a França: antiga propietat, plantilla i equips d'acompanyament (<http://www.transfertcoops.eu/>). Pel que fa al Quebec, vegeu el web *Le transfert d'entreprise: Vendre à ses employés* (<https://www.transfertcoop.com/>), amb casos d'èxit més vinculats a lluites per evitar deslocalitzacions o tancaments d'unitats productives.

Es calcula que a Europa tanquen unes 200.000 empreses l'any. Quantes es podrien salvar cedint-ne la propietat als seus treballadors en forma cooperativa, si les lleis i les polítiques públiques ho afavorissin de debò?

COOPERATIVISME I FEMINISME APUNTS PER A L'APROFUNDIMENT DEMOCRÀTIC

*En la humanidad reside el no dar en equivalencia a algo,
el dar sin contrapartida (Gorz, 1995: 215)*

Sonia Ruiz García

Vivim moments d'expansió feminista i, malgrat els obstacles i els contracops que massa sovint comporten els ressorgiments de les lluites per la justícia social i les noves preses de consciència, sembla que, a poc a poc, aquesta reaparició pren força, es multiplica i torna per quedar-s'hi.

Des dels segles de la seva existència, el feminisme ha pres cos com a moviment social i com a pensament teixit entre moltes per l'alliberament de les dones, per la igualtat de tracte i per l'equitat entre sexes. Darrerament s'ha enriquit amb plantejaments que es formulen a partir del creuament del gènere amb altres categories que poden produir desigualtats. Són les experiències d'opressió i explotació derivades de la classe, l'origen de les persones, el seu moment en el cicle de vida, les discapacitats o la seva posició en qüestions LGTBIQ, etc.

Per tant, el feminisme són vindicacions i lluites, també vivències i teories polítiques, a la vegada que eines i propostes pràctiques per a la transformació social. És a dir, instruments per a canviar i modificar la cultura, les lleis, les estructures, les organitzacions, les empreses i, és clar, també oportunitats per al model cooperatiu.

Aquest article aporta apunts per a l'aprofundiment democràtic de la gestió cooperativa des d'una perspectiva feminista. En primer lloc, i sempre en breu, es plantegen algunes de les eines amb les que es compta des dels estudis de gènere i la pràctica feminista per a aquesta transformació organitzativa imprescindible. En segon lloc, es fa un sucint repàs de la situació de les dones i de l'equitat de gènere en l'economia cooperativa. En tercer lloc, es plantegen fórmules per a la millora del model amb la integració d'aquestes premisses.

Economia cooperativa i economia feminista

Com a pràctica social i econòmica, el cooperativisme es caracteritza per organitzar estructures que posen l'accent en uns valors i formes de fer –suport mutu, igualtat i equitat, solidaritat, responsabilitat, democràcia directa...– compromeses amb el benestar de les persones i del medi ambient; sense situar el lucre per davant de tot i qüestionant les lògiques capitalistes. Des d'aquesta perspectiva, l'economia cooperativa presenta semblances amb l'economia feminista. De fet, **l'autogestió i l'economia cooperativa no s'haurien de poder entendre sense el foment de la igualtat o l'equitat de gènere.**

Un dels trets més significatius de l'economia feminista és que no només allò mercantil és econòmic. Per al feminisme és indispensable pensar allò que succeeix en l'esfera productiva o monetària des dels vincles existents amb els treballs domèstic i de cures. I no només amb aquests, també amb les tasques de subsistència, les participatives de construcció del bé comú, les d'autocura, oci o dedicació a una mateixa. L'economia feminista convida a no considerar tan sols com a treball allò que presenta una contrapartida monetària.

*L'autogestió
i l'economia
cooperativa no
s'haurien de poder
entendre sense
el foment de la
igualtat o l'equitat
de gènere.*

Un altre eix transformador de l'economia feminista és la voluntat de situar les persones, la vida en el centre de l'actuació econòmica. Això necessàriament passa per la descentralització del mercat (el capital, els espais mediatitzats per relacions monetàries), per treure-li privilegis. Així l'economia feminista busca una doble desestabilització: la patriarcal i la capitalista. De fet, la divisió sexual del treball és la criatura de tots dos sistemes, i bé que se'n beneficien: 'ma d'obra' cuidada per cadenes de cures a preu de saldo, femení i racialitzat, invisibilització de més del 40% del treball necessari per al manteniment de la vida...

Un darrer element per destacar que resulta fonamental per a l'economia feminista és la necessitat de redistribuir temps i treballs de manera equitativa, i sempre en conjunció amb la divisió sexual del treball, que estableix una assignació (fèrria) de tasques segons el sexe a partir d'una jerarquia entre elles. Això, d'una banda, implica aconseguir un mercat laboral sense desigualtats ni discriminacions de gènere; i d'altra banda, suposa generar una coresponsabilitat a l'entorn del treball domèstic i de cures per part de totes les membres d'una llar –segons edats i capacitats i amb una crida especial als homes–, però també l'estat entès com l'administració pública, les empreses i l'àmbit comunitari – organitzacions, associacions...

Malgrat ser la majoria del personal que treballa en cooperatives, les dones només ocupen el 18% dels llocs de responsabilitat.

Aquestes aproximacions aporten un marc des d'on establir eines i instruments per posar fre a les desigualtats, les discriminacions i les injustícies de gènere en contextos econòmics. Des de l'inici de les actuacions públiques d'igualtat de gènere, allà pels anys setanta del segle passat, s'han ideat i posat en marxa **mesures d'igualtat d'oportunitats entre dones i homes, accions positives i també estratègies de transversalitat de gènere amb l'objectiu d'aconseguir aquesta l'equitat**. Mentre les dues primeres se centren en els desequilibris entre dones i homes, el tercer enfocament problematitza el gènere, té una visió holística i estructural que busca possibilitar una reorganització de tots els processos per a integrar la perspectiva de gènere de forma sistemàtica en tots els espais i temes i per part de tots els actors. Això no vol dir deixar de portar a terme actuacions d'igualtat de tracte i específiques envers les dones, sinó més aviat anar combinant totes les possibilitats existents segons les necessitats. En el tercer apartat d'aquest article il·lustrem aquesta estratègia amb exemples concrets per a aplicar-los en l'economia cooperativa.

Dones i equitat de gènere en l'economia cooperativa

A *Femení Plural. Les dones a l'economia cooperativa* (2014), es diagnostica el paper de les dones en les cooperatives prenent dades i experiències de Barcelona, Catalunya i Espanya. També es detecten necessitats i carències a partir de l'anàlisi d'estructures cooperatives des de la perspectiva de gènere. L'estudi **ressalta la importància de l'autoocupació i l'organització col·lectiva per a les dones i per a la transformació del sistema patriarcal del treball**.

Les dades mostren que **tres de cada cinc persones** que treballen en el sector són dones, ocupades especialment en serveis i indústria. La meitat d'elles compten amb estudis universitaris, tenen una mitjana de **1,9 criatures per dona** i quasi en el **87% dels casos són sòcies treballadores**. En un **30% de cooperatives no hi ha cap dona**, mentre

Encara que el món cooperatiu pateix de les mateixes desigualtats i discriminacions de gènere que el model convencional, hi trobem bones pràctiques en matèria d'equitat, d'oportunitats i, sobretot, voluntat d'aprenentatge i de canvi.

que el **17% està format només per elles**. Malgrat ser la majoria del personal que hi treballa, les dones només ocupen el **18% dels llocs de responsabilitat**. Les autores diferencien entre un model cooperatiu solidari i un de mercantilitzat. A tots dos espais es poden portar a terme mesures d'equitat de gènere, però només el primer, en combinació amb accions d'igualtat, tendeix a un model d'economia feminista. I tots dos repliquen dinàmiques que promouen desigualtats i discriminacions de gènere (Mansilla, G. Grenzner i Alberich, 2014).

La igualtat de gènere també ha estat part de la perspectiva d'alguns articles apareguts al llarg del temps en aquesta revista. La reflexió i la discussió està latent i present en la literatura que tracta de l'economia social i solidària. La igualtat de gènere es concep com a part dels valors que sustenten el cooperativisme i com a necessària per a una gestió democràtica i transparent de les cooperatives (Duran, Valls i Sánchez, 2017). **Només el 25% de les organitzacions d'economia cooperativa té un pla o polítiques d'igualtat, l'11% protocols d'assetjament sexual i per raó de sexe, i només el 3% presenta mecanismes d'avaluació d'aquestes eines**. Per contra, **la conciliació** sí que sembla la gran política que es vesteix com a igualtat de gènere, quan quasi un **45% de les cooperatives** preveuen actuacions de **conciliació** (Duran, Valls i Sánchez, 2017). Amb tot, es detecta que les polítiques de coresponsabilitat estan condicionades pel sector d'activitat (Mansilla et al, 2014).

Transversalitzant el gènere a l'economia cooperativa

Encara que el món cooperatiu pateix de les mateixes desigualtats i discriminacions de gènere que el model convencional d'organització capitalista empresarial, a l'economia cooperativa trobem bones pràctiques en matèria d'equitat, d'oportunitats i, sobretot, de voluntat d'aprenentatge i canvi.

La transversalitat de gènere contribueix a articular la consecució de la igualtat de gènere. Aquesta estratègia presenta una dimensió operativa d'integració de la perspectiva de gènere que és efectiva i completa, i a la vegada promou el bon govern a les organitzacions. La transversalitat hauria d'abastar tot els processos funcionals, econòmics i del treball. També multiplica els beneficis en els mateixos termes: aprofundint en aspectes democràtics, ampliant el que es pensa com a econòmic i redistribuint i reconeixent treballs.

I què vol dir això d'integrar la perspectiva de gènere en totes les actuacions, els processos i els objectius d'una cooperativa? Significa, entre d'altres, situar al centre les persones i el seu benestar, en harmonia amb el planeta, i també implica tenir present les desigualtats i discri-

minacions existents per a transformar-les. A més, vol dir repensar i actuar de forma constant sobre les relacions de poder també des del prisma interseccional. Per tant, significa garantir que les cooperatives siguin **espais lliures de violències masclistes en qualsevol de les seves formes, des de les més subtils de sexisme fins a l'assetjament sexual, per raó de sexe o de gènere i altres agressions.**

Les cooperatives han de ser espais lliures de violències masclistes en qualsevol de les seves formes, des de les més subtils de sexisme fins a l'assetjament sexual, per raó de sexe o de gènere i altres agressions.

En l'estudi *Femení Plural*, les autores, d'una banda, analitzen la composició per sexes del teixit cooperatiu, i de l'altra tenen en compte elements de política laboral en el si de les organitzacions (igualtat retributiva, conciliació, segregació vertical i horitzontal, i accés i ús de les TIC). Finalment es pregunten pel grau de gènere en les fórmules d'organització del treball (el temps-jornades, conciliació..., la noció de cura, arrelament al territori i aspectes comunitaris, prevenció de conflictes, presa de decisió i funcionament en xarxa) (Mansilla et al, 2014). Aquesta és una proposta, en primer lloc, per analitzar el grau d'integració de la perspectiva de gènere en les cooperatives i, en segon lloc, per entreveure les actuacions que ja s'estan portant a terme i aquelles que s'haurien de posar en marxa.

Per analitzar aquests aspectes i materialitzar canvis feministes estructurals en les cooperatives, aquí es proposa projectar actuacions a l'entorn de tres eixos organitzatius: el de gestió democràtica, econòmica i dels treballs. El nombre de dones en les cooperatives és sempre important, la paritat o l'accés de les dones als llocs de responsabilitat també ho és, i a la vegada, la lluita contra les desigualtats i les discriminacions de gènere, el feminisme, ha d'estar incorporat en totes les dimensions d'una cooperativa.

La **gestió democràtica** es focalitza en elements de la governança de la cooperativa. És l'existència d'estructures específiques (comissions, per exemple) o persones referents i responsables de l'anàlisi i el foment de la igualtat de gènere, així com mecanismes de revisió de tots els processos i funcionaments. Incloent-hi, és clar, el model de presa de decisions, buscant potenciar l'horitzontalitat, la redistribució i la rotació de lideratges, de tota representació i també dels llocs de responsabilitat. Una gestió democràtica des de la perspectiva de gènere passa per posar l'accent en el nombre de dones als espais, la seva visibilització i la de les seves necessitats, i a la vegada per plantejar-se també la infrarepresentació masculina en les tasques quotidianes. Significa la difusió de la informació equitativa i realitzada des de la comunicació inclusiva, així com l'accés igualitari als recursos.

Així mateix, per garantir la igualtat de gènere en tots els processos organitzatius interns de la governança de la cooperativa és fonamental fomentar la formació sobre el funcionament cooperatiu i posar en marxa

mecanismes de correcció de les desigualtats en la presa de paraules, en les assemblees i els horaris i temps en què es realitzen les reunions. Els aspectes d'aliances amb altres entitats i l'arrelament amb el territori o el treball comunitari des d'una perspectiva de gènere són elements que poden millorar la gestió democràtica d'una cooperativa.

La transversalitat de gènere en la **gestió econòmica** està vinculada a la gestió democràtica anterior i també en gran part a la laboral, en cas que hi hagi personal remunerat. Les decisions i els objectius pressupostaris de la cooperativa tenen una incidència directa en el foment de l'equitat de gènere, poden contribuir a mantenir relacions desiguals, a incrementar-les o a reduir-les. Aquí les orientacions generals envers el benestar de qui compon la cooperativa i la societat en general enfront dels guanys monetaris són essencials. Entre els temes econòmics que convé tenir present es troba també la política de contractació de subministraments, béns, serveis i obres de la cooperativa.

Una gestió democràtica des de la perspectiva de gènere passa per posar l'accent en el nombre de dones als espais, la seva visibilització i la de les seves necessitats, i a la vegada per plantejar-se també la infrarepresentació masculina en les tasques quotidianes.

I l'últim dels eixos d'actuació és el de l'**organització del treball**. Aquest s'ha d'entendre des de l'accepció més àmplia possible com les activitats remunerades i les no remunerades. Així s'ha de tenir present les ocupacions, les de cures i el treball polític o activista de la mateixa cooperativa. Per tant, una distribució equitativa del temps en relació amb tots els treballs és desitjable i necessària. És a dir, les polítiques de coresponsabilitat, on l'organització també sigui un agent coresponsable més, són imprescindibles per a la consecució de la igualtat de gènere en una cooperativa. És important atorgar al treball de cures –també de la cura entre les diferents membres de l'organització– el lloc que es mereix. Així, quan no hi ha problemes de jerarquies la redistribució equitativa del temps és molt més senzilla. Aquesta organització del temps més equitativa entre treballs i entre dones i homes també té una lectura en les condicions contractuals. Les dones són la gran majoria de les titulars dels contractes a temps parcial i temporals, fet que genera un augment de la pobresa i la precarietat femenines.

La promoció de la igualtat de gènere en el marc laboral està molt més normativitzada i treballada. L'existència tant de plans d'igualtat com de protocols de prevenció i actuació d'assetjament sexual i per raó de sexe facilita molt la diagnosi de les desigualtats i l'operativització de mesures. Aquestes han d'abastar com a mínim els àmbits següents: accés, manteniment, promoció en les ocupacions i accés a la formació, d'una banda; de l'altra, el tractament de les desigualtats vinculades a la segmentació horitzontal i vertical. La bretxa salarial de gènere és una de les principals desigualtats laborals que pateixen les dones en l'actualitat. Creix amb l'edat i amb la responsabilitat, i massa vegades està vinculada a complements i a elements que es presenten com a subjectius. La bretxa salarial de gènere produeix pobresa per a les dones, i

no tan sols menys en els ingressos –22% de mitjana a Barcelona–, sinó que també té un impacte en les prestacions per atur i en les de jubilació. Per acabar i com s'esmentava a l'inici d'aquest darrer apartat, tota organització on hi ha persones treballadores està obligada a tenir, com a mínim, mesures per prevenir i eradicar l'assetjament sexual i per raó de sexe.

Formar, assessorar i ajudar a portar a terme mesures d'igualtat és un pas que pot impulsar de manera determinant l'equitat de gènere en el món cooperatiu. Les xarxes de suport mutu de l'economia social i solidària són espais on el feminisme pot arrelar de manera sòlida i harmònica. Les bases hi són i el moment és ara.

Bibliografia

- Duran, Mireia, Valls, Jordi i Sánchez, Joan Manel (2017) "Tenim incorporats els principis i valors cooperatius al dia a dia de les nostres cooperatives?", Revista Nexa. Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya.
- <http://nexe.coop/tenim-incorporats-els-principis-i-valors-cooperatius-al-dia-a-dia-de-les-nostres-cooperatives/>
- Gorz, André (1995), *Metamorfosis del Trabajo*, Madrid: Editorial Sistema
- Mansilla, Elba, G. Grenzner, Joana i Alberich, Silvia (2014), *Femení Plural. Les dones a l'economia cooperativa*, Diputació de Barcelona.

MUNTAR SÚPERS COOPERATIUS O EL REPTE DEL CANVI D'ESCALA

Carles Masià

La ciutadania cada cop valora més l'alimentació ecològica i de proximitat. En aquest context, les pràctiques que fa dècades van començar a difondre els grups i les cooperatives de consum agroecològic tenen el camp ben adobat per créixer i arribar a més persones. Una de les vies que s'estan assajant perquè el moviment es popularitzi a les àrees urbanes sense perdre el seu caràcter transformador és la creació de súpers cooperatius.

L'oferta de productes ecològics s'ha generalitzat. En podem trobar a les prestatgeries de les grans superfícies, a supermercats especialitzats, a petites botigues; podem obtenir-los com a integrants d'una cooperativa de consum i, fins i tot, tenim la possibilitat de fer la comanda per internet i que ens duguin la cistella a casa.

El sector creix de manera exponencial. Avui, la meitat de llars catalanes compra productes ecològics –un 11% més que fa quatre anys–, segons l'informe *Mites i realitats sobre el consum de productes ecològics*, presentat per la consultora Kantar World panel i la Fundació Catalunya La Pedrera, el passat mes de febrer. Malgrat que gran part de la despesa es continua fent en establiments especialitzats, el creixement es concentra sobretot als supermercats de descompte (el 42%).

L'etiqueta bio és tan sucosa que no ha passat desapercebuda per a les grans empreses del sector de l'alimentació.

Durant l'última dècada, la facturació del sector agrari ecològic s'ha multiplicat per vuit, segons el Consell Català de la Producció Agrària Ecològica (CCPAE). I un parell de dades més extretes del *Baròmetre de Percepció i Consum dels Aliments Ecològics 2015*: primer, que l'increment del consum respon sobretot a la fidelització d'aquelles persones que ja són consumidores i que intensifiquen la compra de productes ecològics. I, en segon lloc, que el 47% de les persones que habitualment adquireixen aquest tipus d'aliments, “si no troben un producte ecològic d'origen català, prefereixen comprar-lo d'origen català no ecològic abans que ecològic procedent d'un altre lloc”.

La batalla de les idees

Moltes consumidores d'aquesta nova onada hi confien perquè volen adoptar patrons de vida més saludables, valoren que els productes siguin gustosos i prioritzen la compra de proximitat. L'etiqueta *bio* és tan sucosa que no ha passat desapercebuda per les grans empreses del sector de l'alimentació. “Han vist que és un negoci, un nínxol de mercat i una estratègia de màrqueting. El problema és que aquestes empreses produeixen ecològic, però amb la lògica del model dominant convencional. És a dir, deslocalitzant la producció, apostant per les varietats més productives, pagant al pagès el preu més baix possible, amb precarietat laboral...”, alertava la periodista especialitzada en el sistema agroalimentari Ester Vivas al programa *Sans i estalvis* de Catalunya Ràdio.

Per superar aquestes contradiccions, els col·lectius de persones consumidores conscients fa anys que s'agrupen en cooperatives i grups de consum agroecològics, especialment a les ciutats. Ens referim a experiències pioneres com el Brot (Reus, 1979), El Rebost (Girona, 1988) i Germinal (Barcelona, 1993). A partir del segle XXI, neixen molts més

grups arran de l'embranchida que pren el moviment antiglobalització i la plasmació pràctica del lema “pensa globalment i actua localment”.

Es calcula que a Catalunya hi ha uns 160 d'aquests grups de tipologia diversa: alguns són cooperatives adherides a la Federació de Cooperatives de Consumidors i Usuaris de Catalunya (FCCUC), molts són associacions i altres tenen un caràcter informal. A la ciutat de Barcelona n'hi ha gairebé una seixantena que, en total, abasteixen més de 3.500 persones, segons recull l'informe *L'economia social i solidària a Barcelona*.

Tocar sostre

Aquests col·lectius han fet una cursa de fons per obrir esclatxes i fer que el discurs sobre una alimentació sana i sostenible cali entre la població. Ara, però, han tocat sostre. Ruben Suriñach, dinamitzador del mercat social de la Xarxa d'Economia Solidària, exposava en un article a *Opcions* que “el model de grup de consum autogestionat, basat en el treball voluntari dels membres, ha passat d'un creixement exponencial a un cert estancament (i fins i tot declivi).” En canvi, la societat en general acull molt bé els valors que han anat semblant. En aquest sentit, durant els últims anys han anat proliferant establiments que “en tots els casos, s'allunyen de les exigències militants i de qualsevol espai polític de referència i s'enfoquen a l'utilitarisme total per als usuaris”, afegia Suriñach, que esmentava empreses com Casa Amatller i Veritas.

*Fer que el circuit
de producció i
consum sostenible
s'estengui i
sigui accessible
a tothom sense
rebaixar els
principis demana
un equilibri
complex.*

La qüestió de fons és com fer que el circuit de producció i consum sostenible s'estengui sense rebaixar els seus principis i, alhora, que sigui accessible més enllà dels cercles dels convençuts. Tot plegat demana un equilibri complex, i més encara si tenim en compte la dinàmica del mercat convencional. Per a Toni Lodeiro, d'Opcions Consultoria, “en general, les alternatives de consum properes en valors a l'economia solidària però amb estructures i lògiques que no encaixen del tot amb els seus principis estan aconseguint una major penetració en el mercat. Dos exemples són el diari.es o Triodos Bank, comparats amb els seus equivalents de l'àmbit de l'ESS”. Per a Lodeiro, aquesta diversitat d'experiències és una oportunitat i no s'ha de veure com a un xoc entre models contraposats, sinó que poden ser complementaris i retroalimentar-se.

En aquest mar d'oportunitats, també hi ha experiències sorgides del cooperativisme de consum que s'estan consolidant en sectors estratègics. El cas paradigmàtic és Som Energia, que amb 70.000 contractes de llum està sent una alternativa que, sense renunciar als principis, comença a esquarterar el monopoli de les grans companyies elèctriques. Fins i tot, al seu recer sorgeixen iniciatives empresarials que fan seus els valors de la cooperativa i aconsegueixen quota de mercat, malgrat

ser empreses molt menys responsables socialment. Altres puntes de llança són Eticom-Som Connexió (telefonía i internet) i Som Mobilitat (mobilitat sostenible).

‘Súpers’ cooperatius

Tornant al sector agroalimentari cooperatiu, ¿quina és la seva capacitat per fer un canvi d'escala i plantar cara a la gran distribució que omple el carro de discurs ecològic? Ens podem imaginar súpers cooperatius accessibles i que tinguin en compte criteris globals de sostenibilitat? Per començar a resoldre aquestes inquietuds, al març es va fer la trobada “Un supermercat cooperatiu a Barcelona? Fem-lo realitat”, que va aplegar unes 250 persones. D'aquest primer contacte ha sorgit un grup motor que està començant a definir aspectes relacionats amb els criteris dels productes, la governança del projecte i com vehicular la participació. Lodeiro reflexiona que “per a la majoria de les persones, incloent-hi les més conscienciades, el preu o la comoditat segueixen i seguiran sent criteris fonamentals a tenir en compte en les decisions de consum. I els supermercats cooperatius poden, gràcies a la seva escala més gran, aportar alguns d'aquestes avantatges millor que els petits grup de consum”.

Damunt la taula hi ha uns quants reptes. Per començar, la dimensió dels projectes. Els grups de consum solen satisfer les necessitats d'una trentena d'unitats familiars com a màxim, de manera que tenen dificultats per arribar a més persones (els locals solen ser petits, a partir d'un determinat nombre de persones la logística es complica...). També es plantegen els límits de l'autogestió i la implicació personal, molt corrent en projectes de base: a vegades, hi ha persones que, arran de certs moments i de canvis vitals, es *cremen* o han de reduir la seva participació en les dinàmiques internes i cerquen alternatives de consum més còmodes. D'altra banda, també hi ha una qüestió que té a veure amb el lloc d'implantació d'aquests grups. Han proliferat sobretot en barris de classe mitjana-alta i amb teixit associatiu consolidat, però els ha costat penetrar en territoris de renda més baixa.

Perquè no s'acabi convertint en una pràctica allunyada de les classes populars, Vivas apunta que “és imprescindible la implicació de l'administració, i que aposti per donar suport a aquest model agrícola, tant en la producció com en la distribució. Imaginem-nos que l'administració pública decideix donar menjar agroecològic, de quilòmetre zero i pagès als hospitals, a les universitats, a les escoles...”

Segons Lodeiro, per tal que un supermercat cooperatiu arribi a sectors més amplis de població ha de tenir “preus competitius i, a més, oferir

*Els sùpers
cooperatius
posen èmfasi
en la propietat
col·lectiva de
projectes de
dimensions més
grans que els
grups de consum
tradicionals.*

possibilitats com ara obtenir rebaixes a canvi de treball voluntari (molt adient per a persones en situació d'atur), o estar vinculat a polítiques públiques com programes d'acció social, amb acords que ofereixin condicions especials per a les persones usuàries de monedes ciutadanes o receptores d'ajudes alimentàries”.

D'altra banda, per afavorir la creació de circuits curts de producció, comercialització i consum també convé aprofitar experiències anteriors. És el cas d'iniciatives com la distribuïdora QuèViure, 2147 Mans o Coopmercat, aquest del grup Cooperatiu TEB, empreses d'inserció que treballen amb acords per fer arribar productes cooperatius al gran públic. Una altra qüestió és si es podrien crear centrals de compres per aprofitar les economies d'escala, i quines sinergies s'originen entre els grups de consum agroecològic existents i els sùpers.

Referents

La idea d'un súper cooperatiu no és nova. En part, la iniciativa de Barcelona s'inspira en Park Slope FoodCoop, un projecte de referència nascut el 1973 al districte de Brooklyn (Nova York), molt a prop del centre neuràlgic del capitalisme financer mundial, Wall Street. Actualment, té més de 17.000 sòcies, dona feina a unes 70 persones i ofereix un ventall de 15.000 productes diferents. Això permet que les seves sòcies puguin satisfer totes les seves necessitats alimentàries i moltes d'altres àmbits (productes per a la llar, cosmètics naturals, material escolar...) en un mateix establiment.

Pel que fa als criteris dels productes, la majoria són ecològics i de quilòmetre zero, per bé que també s'ofereixen aliments que no compleixen aquests criteris per tal d'aconseguir preus més populars. Un tret diferencial d'aquesta cooperativa és que busca la implicació de les sòcies mitjançant aportacions de treball voluntari. D'aquesta manera, es cobreix el 70% de les tasques necessàries perquè el projecte tiri endavant, mentre que la resta corresponen al personal remunerat. El funcionament quotidià d'aquesta cooperativa es pot conèixer gràcies al documental *FoodCoop*, que està atiant debats per promoure sùpers similars a Barcelona i altres poblacions de l'Estat.

Hi ha més experiències que obeeixen a imaginaris compartits, com ara els supermercats francesos La Louve (París) i Superquiquin (Lille), inaugurats l'any 2017. Al principi de 2018 va obrir BeesCoop (Brussel·les), que ja disposa d'unies 2.000 persones sòcies i set assalariades. Més a prop, hi ha iniciatives com l'associació de consumidores Landare (Pamplona), amb més de 3.500 unitats de consum, BioAlai a Vitòria (1.400 unitats), la Ortiga (Sevilla), El Encinar (Granada) i Àrobre (Vigo).

Els súpers cooperatius poden contribuir a eixamplar el consum de productes ecològics i de proximitat, i posar èmfasi en la propietat col·lectiva de projectes de dimensions més grans que els grups de consum tradicionals. En definitiva, aspiren a generalitzar els criteris aplicats amb constància per grups de consum i cooperatives agroecològiques, com prioritzar els productes *bio*, de proximitat, respectar els cicles naturals i reduir al màxim l'ús d'embolcalls.

L'ECONOMIA SOLIDÀRIA, UTOPIA DEL POSSIBLE

*El perill és arribar-se a convèncer
que les conviccions són somnis
i a perdre l'amor per les utopies*
Julio Dinis (poeta portuguès)

Jordi Estivill

L'economia solidària és com un rierol alegre, simpàtic i no pol·luït, que neix entre dues altes muntanyes: l'estat i el mercat. Tot baixant vers la plana, rep l'aigua de molts afluents. Acaba desbordant els seus marges. Per un costat, defensa l'interès general i els béns comuns, que en teoria defensa de l'estat, i per l'altre intenta ésser eficient, que és una justificació del mercat. Però quan està esdevenint un riu cabalós, el nostre rierol també rep les influències dels altres dos actors i, en un procés de potencial isoformisme, ja que incorpora alguns dels seus trets, pot perdre l'amor per les utopies.

Aquest article tracta de reflexionar sobre la utopia del possible que proposa l'economia solidària.

Una mirada enrere

L'economia solidària és un procés que acumula els coneixements que sorgeixen de milers d'experiències i de les idees que brollen a través del món i les èpoques. En gran part, és en les utopies d'ahir que es coven les realitats d'avui. Cal, per tant, evocar els utòpics del Renaixement –Moro, Campanella, Bacon, Rabelais– i sobretot els del segle XIX –Fourier, Saint Simon, Cabet, Proudhon i Owen– que omplen aquest itinerari. No és un atzar si és a aquest darrer a qui es consagra un capítol important de la introducció de Paul Singer, un dels grans autors brasilenys de l'economia solidària, mort recentment.

L'economia solidària és un procés que acumula els coneixements que sorgeixen de milers d'experiències i de les idees que brollen a través del món i les èpoques.

No és tampoc un atzar si els inicis de la utilització dels conceptes de l'economia social i solidària se situen en la primera meitat del segle XIX. En efecte, les seves primerenques aportacions critiquen una economia política que brilla pel seu optimisme quan parla de la riquesa de les nacions i argumenta que el mercat és el millor distribuïdor dels recursos. És en aquest context que les inicials contribucions de Dunoyer, Pecqueur i Vidal prenen sentit quan constaten l'empobriment de les classes populars i la degradació de les condicions de treball, mentre que afirmen la llibertat, la justícia social i la igualtat.

Altres veus que provenen dels medis obrers es fonamenten en l'associacionisme al voltant del qual poden cristal·litzar espais públics autònoms i s'inscriuen en accions col·lectives populars mogudes per l'embranchida de la igualtat i per l'imaginari d'un autogovern dels ciutadans organitzats. I de forma més concreta és innegable que, en els principis del moviment cooperatiu i les societats de socors mutus, s'hi troba la voluntat de fer entrar la democràcia en la vida econòmica. No es pot dubtar que, quan homes i dones es reuneixen i decideixen d'organitzar-se junts per afrontar les seves necessitats, petits anhels utòpics comencen a néixer. Volen construir una altra societat.

Les darreres recerques sobre els orígens de l'economia social i solidària en la península Ibèrica mostren clarament que és enriquida per tres dimensions. Una primera es desmarca i critica les concepcions econòmiques dominants. En aquest sentit, mereixen esmentar-se els dos tractats sobre l'economia social del gallec Ramon de la Sagra (1840) i del portuguès Brandão Sousa (1854). Tots dos combaten en favor d'una reforma social radical. Una segona és l'expressió de la preocupació per la misèria de les classes populars i de la necessitat de reformar els mecanismes de la beneficència pública i privada. Una tercera palesa la veu de les organitzacions dels de sota (societats d'ajudes mútues, cooperatives, associacions, unions sindicals, ateneus obrers...), que reclamen els drets socials i millors condicions de vida i de treball. En les tres dimensions s'hi solen trobar propostes plenes de pulsions utòpiques, ja

que volen construir horitzons més democràtics, més justos, més emancipadors.

En aquest sentit és innegable que aquells que Marx anomena socialistes utòpics, a la vegada que fan una interpretació diferent de la societat i l'economia, proposen noves formes d'organització productiva i social i tracten d'aplicar-les. Icàries, falansteris, familisteris, tallers, pobles cooperatius i tota mena de comunitats de vida i de treball havien de permetre passar de les idees a la pràctica, experimentar, innovar. La influència dels ideals utòpics s'estén tot al llarg del segle XIX: cristians, comunistes, les diferents famílies socialistes, anarquistes, llibertaris, tots persegueixen omplir d'esperança el cor de milions de treballadors que es volen emancipar de l'ordre establert.

Aquests autors defensen la creació de col·lectius o de comunitats que es guien per una propietat no individual, pel respecte a les persones, per la igualtat de les condicions d'existència i de les remuneracions, per un treball alliberador, per un sistema econòmic solidari, per formes d'organització i de gestió democràtiques. Com ho recorda Martin Buber, moltes d'aquestes idees fan un llarg camí. Thoreau, Goldman, Skinner i els més recents Etzioni, Taylor i MacIntyre en són una mostra.

*L'economia
solidària no
es reconeix en
l'economia social
tradicional;
li sembla massa
anquilosada,
massa còmplice
de les institucions,
del sistema.*

El ressorgiment de l'economia solidària

El ressorgiment de l'economia solidària es produeix en els anys vuitanta del segle XX. S'arrela i s'omple de continguts amb les revoltes del període 1968-1976: maig del 68, primavera de Praga, protestes dels estudiants de Berkeley i Mèxic, l'autonomia obrera i l'*otunno caldo* Italià, els moviments alternatius alemanys, la revolució dels clavells a Portugal, l'inici de la transició a l'Estat espanyol. A través d'aquestes lluites apareixen oposicions que van formulant una alternativa que es construeix.

Davant del "metro-dodo-boulot", la grisor, l'homogeneïtzació i burocratització de l'estat del benestar, aquesta alternativa aporta la imaginació al poder; davant de la indústria nuclear vol preservar el medi ambient; davant la societat patriarcal preconitza el dret a la diferència de gènere; davant la subordinació política i econòmica demana més participació ciutadana; davant del consum de massa, es posiciona en favor de la frugalitat i els productes de proximitat; davant la complicitat de les organitzacions polítiques i sindicals defensa l'autonomia dels moviments socials; davant les dictadures lluita per una democràcia representativa i participativa.

En altres paraules, aquesta alternativa argumenta que un creixement econòmic fonamentat en l'explotació il·limitada dels recursos i en una relació desigual amb els països del Sud no és ja ni possible ni desitjable. I, en conseqüència, que cal explorar noves vies de desenvolupament o de decreixement, que cal malgastar menys i aprofitar millor els recursos existents i trobar altres tipus de relacions amb els països del Sud. Aquesta nova perspectiva posa les bases per a un futur retrobament amb el desenvolupament local i comunitari.

L'economia social ha fet passos substantius en el seu reconeixement, mentre que l'economia solidària troba superiors resistències quan planteja canvis profunds.

La novetat en relació amb anteriors generacions és que aquest conjunt de posicionaments no és únicament teòric o es canalitza només cap a les organitzacions polítiques, sinó que els qui els defensen intentaran aplicar-los i traduir-los en naixents iniciatives econòmiques, socials i de la vida quotidiana. L'economia solidària ressorgeix així.

Aquesta economia alternativa no es reconeix en l'economia social tradicional. Li sembla massa anquilosada, massa còmplice de les institucions, del sistema; percep que ha abandonat el discurs i la pràctica de la transformació social i política. La qual cosa no vol dir que entre les dues no puguin existir ponts i aliances. De fet, l'economia solidària és una filla de l'economia social que es revolta. El concepte de l'economia solidària es va formalitzant a partir de les idees i experiències que sorgeixen a les illes Açores, a França, al Brasil després de les conseqüències de la crisi del petroli i l'inici de la fase de dominació neoliberal. Es constitueix com un horitzó utòpic d'allò possible i desitjable que, tanmateix, s'allunya a mesura que hom s'hi apropa. És una utopia que serveix per caminar i avançar.

Els camins actuals de l'economia solidària

En els camins que l'economia solidària recorre, va retrobant trets comuns, però, més aviat i per ara, adquireix fesomies particulars segons les realitats econòmiques, polítiques, culturals i el patrimoni històric de cada país. És lògic, ja que l'experimentació és el fonament de la seva inspiració. Així experimenta al voltant de l'agricultura biològica apropant productors i consumidors. És el cas dels GAS d'Itàlia, on abans havien nascut les cooperatives socials, i de les AMAP a França. Troba solucions financeres gràcies a les finances ètiques. Les monedes, locals, alternatives, socials s'expandeixen arreu. Igualment ho fan els mercats no monetaris, els horts urbans, les plataformes digitals, diverses formes de sobirania energètica. L'economia solidària introdueix serveis de proximitat a França i el Quebec. A Grècia, metges i infermeres creen centres gratuïts d'assistència sanitària. A l'Estat Espanyol, permet que una part dels indignats passi de la revolta a l'experimentació concreta. Al Brasil, el darrer mapa de l'economia solidària recompta unes

21.000 iniciatives i, gràcies a les incubadores, s'estableixen noves relacions entre les universitats i les iniciatives locals. També en aquest país i a Argentina, els treballadors ocupen i autogestionen empreses abandonades. Pertot arreu de les grans ciutats de l'Amèrica Llatina veuen la llum diferents fórmules de l'economia popular (cuines populars, autoconstrucció, horts col·lectius...). Els recollidors d'escombraries s'organitzen cooperativament i reciclen. Als Estats Units i a Anglaterra apareixen noves organitzacions comunitàries. La llista és inacabable i posa en evidència que no hi ha fase del cicle econòmic on l'economia solidària no estigui present.

Als països del Sud, però també als del Nord, és crucial anotar que són les dones les principals protagonistes d'aquesta dinàmica, una dinàmica que fa replantejar les relacions amb una administració pública que fins fa ben poc menystenia l'economia solidària o la considerava subalterna. El panorama actual a escala europea es d'una gran diversitat. L'economia social ha fet, sota formules diferents, passos substantius en el seu reconeixement, mentre que l'economia solidària troba superiors resistències quan planteja canvis profunds en els paradigmes econòmics convencionals i en la societat.

*Les dones
són les
principals
protagonistes
de l'economia
solidària.*

Per part de les instàncies europees, el Parlament europeu s'hi ha definit favorablement en diverses ocasions, així com el Consell Econòmic i Social. Durant força anys, les presidències rotatòries han convocat encontres internacionals sobre l'economia social. Les dues darreres reunions de Luxemburg i Madrid confirmen aquesta tendència. Tanmateix, no hi ha una total acceptació dels termes economia social i solidària, i això dificulta les seves relacions amb els estats. Aquest es el cas dels països bàltics i de l'est on només tímidament comencen a fer-se alguns passos vinculats a les empreses socials i la inserció laboral. Més obertament, aquesta és també la tendència dominant als països anglosaxons, que tenen el suport dels darrers programes de la Comissió Europea.

Més aviat és als països llatins on es produeix una certa confluència entre les polítiques públiques i l'economia social i solidària. França té una llei que inclou els dos conceptes. A Portugal i l'Estat Espanyol, la llei només cobreix la primera i a Itàlia s'han obert processos concertats d'elaboració de lleis regionals d'economia solidària i existeix una llei nacional sobre les finances ètiques. En aquest país i a França existeix una certa tradició de col·laboració entre l'administració pública local i les empreses socials (*entreprises sociales, cooperative social*), com per exemple en la introducció de clàusules socials en els concursos públics. El programa RTES a França, amb límits, constitueix un exemple de com facilitar la participació de diferents actors socioeconòmics a escala territorial. Igualment ho van ésser els anteriors pactes territorials desenvolupats a Itàlia. A Portugal, existeix una bona tradició en aquest

sentit i a l'Estat espanyol, es pot parlar d'una tercera generació de polítiques públiques que ja tenen en compte una part de les propostes que ha fet l'economia solidària en els darrers temps.

Encara no és possible fer un balanç del conjunt d'aquestes experiències. Quins són els seus resultats?, quin és el seu valor afegit?, s'apropen o s'allunyen dels valors de l'economia solidària? En qualsevol cas, renoven el panorama del desplegament de l'economia solidària.

En la perspectiva d'aquesta renovació, certs mots antics prenen un altre sentit: l'esfera pública no és més el monopoli de l'administració, el mercat tampoc té el monopoli de l'eficiència, el capital social és més que una perspectiva tecnocràtica, la democràcia econòmica ha d'incorporar el camp social i teixir lligams amb la democràcia política. Igualment, apareixen nous conceptes: "el buen vivir", els béns comuns, l'economia col·laborativa, feminista, circular... L'economia solidària tracta de dialogar-hi i d'integrar-los. Així va tenint més abast i s'enriqueix.

Aquestes dinàmiques i renovacions no han de fer oblidar que l'economia solidària, tot i creixent, encara resulta marginal, minoritària, però es converteix en un interlocutor indefugible i ocupa més espais. L'economia solidària prova que no solament és possible produir, distribuir, consumir, estalviar, intercanviar, curar-se, divertir-se, somiar a través d'un circuit alternatiu, sinó que igualment permet verificar que és possible viure dins d'una nova forma de concebre la societat i l'economia.

L'economia solidària, aquest petit riu que vol arribar al mar, és una utopia del possible que vol esdevenir una eutopia. Vol tenir un lloc, un espai, per evidenciar que hi ha milers de persones que creuen, viuen i lluiten per construir aquesta alternativa.

nexe

quaderns d'autogestió i economia cooperativa

Quatre últims números publicats

Núm. 38 (versions a paper i digital)

Carles Masià. *Valors amb fonaments*. Antoni Oró Badia. Josep Vidal: *La nova llei de cooperatives*. Jordi Boixader i Oriol Estela. *Monedes locals: per què i per a què?* L'Apòstrof. *Emprendre en clau cooperativa*. Carles Masià. *Espais que traspuen cooperativisme*. Carme Giménez Capdevila. *TTIP: Capitalisme sense barreres*. Jordi Garcia Jané. Jordi Via: *"L'existència del Comissionat en un ajuntament com el de Barcelona és una oportunitat per a l'economia social i solidària"*

Núm. 39 (versions a paper i digital)

Carles Masià. *Cooperatives d'ensenyament: el repte de l'avaluació continuada*. L'Apòstrof. Josep Vidal: *"La gent s'ha adonat que cal fer economia d'una altra manera"*. Jordi Valls i Jordi Garcia. *La participació en les cooperatives grans, el cas de Suara*. Óscar Rebollo (IGOP-UAB). *Democràcia a les associacions*. Carles Masià. *De la cooperativa a la prestatgeria*. L'Apòstrof. *La Cambra d'Economia Social: un nou espai per reforçar el sector*. Gabriel Boichat. *L'economia social del Quebec, l'èxit de transcendir els límits*.

Núm. 40 (versions a paper i digital)

Mireia Duran, Jordi Valls i Joan Manel Sánchez. *Tenim incorporats els principis i valors cooperatius al dia a dia de les nostres cooperatives?*. Carles Masià. *Energia verda i cooperativa: bateria d'innovació social*. Oriol Estela Barnet. *L'economia social i solidària en l'equador del mandat municipal*. Ana Muñoz i Guardeso i Anna Fernández. *Economia de les cures, el treball invisibilitzat, la cohesió menystinguda*. Carles Masià. Fernando Sabín: *"L'economia solidària ha de ser mestissa"*. L'Apòstrof. Ndeye Fatou Mbaye i Ababacar Thiakh, Baye: *"Darrere de la venda ambulant hi ha valors i dignitat"*. Jordi Garcia Jané. *"La forja solidària d'un barri portuari. La Barceloneta obrera i cooperativa"*

Núm. 41 (versions a paper i digital)

L'Apòstrof. *Vint anys fent nexes*. Carles Masià. *Formació cooperativa: una aposta guanyadora*. Jordi Garcia. *Evolució de les cooperatives de treball catalanes del 1975 al 2015*. Pere Rusiñol. *Sis iniciatives internacionals de finançament per a l'economia social*. Jordi Garcia. *Serveis al poble*. Oriol Estela Barnet. Neil McInroy: *"Les cooperatives són part essencial d'una bona economia local"*.

Podeu demanar números endarrerits al tel. 93 318 81 62, federacio@cooperativest treball.coop
Edita: Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya

“Crear “ciutats cooperatives” significa impulsar una economia autocentrada en allò local, protagonitzada per les comunitats veïnals i basada en la resolució de les necessitats des de la proximitat. El treball, el consum, el crèdit, els transports, els abastiments, els serveis comunitaris, i en general totes les dimensions que organitzen la vida a la ciutat, han de ser progressivament autogovernades amb formes de propietat col·lectiva i gestió democràtica.”

Ciutats cooperatives. Ivan Miró i Acedo. Icaria editorial, 2018.